

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Факультет філології та журналістики
Кафедра української мови та славістики

Кваліфікаційна робота

**СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ В СИНТАКСИЧНІЙ СТРУКТУРІ
ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ МАРІЇ МАТІОС ТА ЇХ ВИВЧЕННЯ У
ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

**Спеціальність 014. Середня освіта
Освітня програма «Середня освіта
(Українська мова і література)»**

здобувача другого (магістерського)

рівня вищої освіти

Вийванко Юлії Олегівни

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, доцент

Свистун Ніна Олександрівна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК СИНТАКСИЧНОЇ ОДИНИЦІ.....	7
1.1. Історія вивчення словосполучення у лінгвістичній науці.....	7
1.2. Поняття словосполучення та його диференційні ознаки	12
1.3. Класифікація словосполучень.....	21
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «МАМІЙ».....	31
2.1. Роман Марії Матіос «Мамій» як об’єкт системного аналізу словосполучень у синтаксичній структурі художнього тексту.....	31
2.2. Типи словосполучень за морфологічною природою опорного слова	36
2.3. Типи словосполучень за будовою	45
2.4. Типи словосполучень залежно від синтаксичного зв’язку.....	49
2.5. Типи словосполучень за характером змістових відношень, що зумовлені лексичним та граматичним значеннями	54
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	59
3.1. Формування знань про словосполучення у школярів: програмний і навчально-методичний аспекти.....	59
3.2. Система вправ та завдань для розвитку практичних навичок аналізу словосполучень (на матеріалі роману М. Матіос).....	65
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	75

ВСТУП

У сучасній лінгвістиці питання синтаксичної організації мови належать до пріоритетних напрямів дослідження. Серед різноманітних синтаксичних одиниць словосполучення відіграє особливу роль, оскільки воно є проміжною ланкою між словом і реченням, поєднує в собі як властивості лексичного рівня, так і закономірності граматичного рівня. Саме через словосполучення розкриваються можливості поєднання слів, формування синтаксичних структур, відображення семантичних відношень між компонентами висловлення.

Значення словосполучення у системі мови зумовило постійну увагу дослідників до його вивчення. Проблеми визначення диференційних ознак словосполучення, його класифікацій, структурно-семантичних характеристик досліджували такі науковці, як І. Вихованець [9], А. Загнітко [22], К. Шульжук [48], Г. Удовиченко [42], І. Ющук [49] та інші. Попри значний обсяг наукових напрацювань, окремі аспекти залишаються дискусійними: зокрема, питання межі між словосполученням і реченням, між словосполученням і складним словом, особливості класифікації словосполучень за структурою та семантикою, а також функціонування словосполучень у тексті.

Художня література як форма словесного мистецтва є цінним матеріалом для вивчення мовних явищ, оскільки вона не тільки відображає загальномовні закономірності, а й реалізує індивідуально-авторську мовотворчість. Мова художнього твору демонструє широке розмаїття синтаксичних конструкцій, серед яких словосполучення мають провідне значення для створення образності, стилістичної виразності, емоційно-експресивного забарвлення.

Особливу увагу в цьому контексті привертає творчість Марії Матіос – відомої сучасної української письменниці, лауреатки Шевченківської премії, чия проза вирізняється глибиною психологізму, фольклорною основою, багатством мовних засобів і яскравою синтаксичною організацією. Роман «Мамі» становить цінний матеріал для дослідження, адже в ньому поєднано традиційні та новаторські підходи до формування мовної тканини художнього

тексту. У творі простежуються своєрідні авторські прийоми організації словосполучень, які виконують не лише номінативну, а й стилістичну та композиційну функції.

Актуальність роботи зумовлена потребою комплексного дослідження словосполучень у художньому тексті, зокрема у прозі Марії Матіос. Аналіз словосполучень у її дискурсі дає змогу не лише з'ясувати структурно-семантичні особливості синтаксичних конструкцій, а й простежити, як через них формується авторський стиль та вибудовується наратив твору.

Мета дослідження полягає у здійсненні системного аналізу словосполучень у романі Марії Матіос «Мамі» з урахуванням їхньої морфологічної природи, будови, типів синтаксичного зв'язку та семантико-синтаксичних відношень, а також у розробленні системи вправ та завдань для розвитку практичних навичок аналізу словосполучень в шкільному курсі української мови.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- окреслити історію вивчення словосполучення у лінгвістичній науці;
- з'ясувати сутність поняття «словосполучення», визначити його основні ознаки та критерії відмежування від суміжних синтаксичних явищ;
- охарактеризувати класифікації словосполучень за різними критеріями (морфологічною природою опорного слова, будовою, типами синтаксичного зв'язку, семантико-синтаксичними відношеннями);
- здійснити практичний аналіз словосполучень у романі «Мамі», виокремити основні типи, простежити функціональну роль у тексті;
- визначити особливості авторського використання словосполучень як засобу художньої виразності;
- розробити систему вправ і завдань для шкільного курсу української мови, спрямовану на формування практичних умінь аналізу словосполучень на матеріалі художніх текстів, зокрема роману Марії Матіос.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному описі словосполучень у художньому тексті М. Матіос із урахуванням їхніх

структурних і семантичних характеристик, а також у поєднанні лінгвістичного аналізу з методичним аспектом навчання. Вперше здійснено спробу систематизувати словосполучення у романі «Мамі» та виявити їхню роль у формуванні індивідуального стилю письменниці.

Методи дослідження. У роботі застосовано комплекс методів: описовий метод (для добору, систематизації й узагальнення мовного матеріалу); структурно-семантичний аналіз (для визначення типів словосполучень за різними критеріями); метод кількісних підрахунків (для встановлення частотності вживання окремих типів словосполучень); контекстуально-інтерпретаційний метод (для з'ясування функцій словосполучень у художньому тексті); лінгводидактичне моделювання (для створення системи вправ і завдань для школярів).

Об'єкт дослідження – словосполучення в синтаксичній структурі художнього тексту.

Предмет дослідження – структурно-семантичні та функціональні особливості словосполучень у романі Марії Матіос «Мамі» та методика їхнього вивчення у шкільному курсі української мови.

Джерельну базу дослідження становить тексту роману Марії Матіос «Мамі» (у повному обсязі), а також праці провідних лінгвістів, присвячених питанням синтаксису і сучасних навчально-методичних матеріалів з викладання української мови у школі.

Теоретичне значення роботи полягає в поглибленні та розширенні лінгвістичних уявлень про словосполучення як одну з базових одиниць синтаксичної організації художнього тексту.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у кількох напрямках: у лінгвістичних курсах вищої школи, зокрема при вивченні сучасного українського синтаксису; у шкільній практиці навчання української мови під час опрацювання теми «Словосполучення»; у створенні методичних посібників та рекомендацій для вчителів-словесників; у

подальших наукових студіях, присвячених дослідженню індивідуальних стилів сучасних українських письменників.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи було висвітлено у наукових публікаціях та апробовано на наукових заходах різного рівня:

- опубліковано статтю «Типи словосполучень за будовою у романі М. Матіос «Мамі»» у Магістерському науковому віснику ТНПУ ім. В. Гнатюка (Випуск № 44);

- результати дослідження представлено у доповіді «Типи словосполучень за морфологічною природою опорного слова у романі М. Матіос «Мамі» та опубліковано у матеріалах Всеукраїнської конференції студентської та учнівської молоді «Актуальні питання сучасної філології і журналістики»;

- підготовлено та опубліковано у співавторстві статтю у виданні категорії Б (Свистун Н.О., Вийванко Ю. О. Типи підрядного зв'язку в словосполученнях української та польської мов: зіставний аспект. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 7 (37). С.703–716).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів основної частини, висновків та списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК СИНТАКСИЧНОЇ ОДИНИЦІ

1.1. Історія вивчення словосполучення у лінгвістичній науці

Словосполучення як синтаксична одиниця відіграє важливу роль у формуванні та функціонуванні мовної системи. Його дослідження має дуже довгу історію, що відображає еволюцію лінгвістичної думки. Від перших граматичних описів до сучасних формальних теорій розуміння сутності та структури словосполучення зазнавало значних змін.

Чимало часу лінгвістична наука була зосереджена на пошуку та дослідженні таких «елементарних частинок», як фонема, морфема, семи тощо. Традиційно вважалося, що складні мовні одиниці є результатом поєднання простих елементів з урахуванням їхніх синтаксичних відношень, що робить прості одиниці основним предметом аналізу. Однак, на відміну від простого поєднання, складні структури утворюються шляхом взаємопроникнення частин. Саме словосполучення з його специфічним характером взаємопроникнення компонентів являє собою таку складну та дискусійну синтаксичну одиницю. Зважаючи на це, на думку М. Балко, дослідження словосполучень є важливим та своєчасним у сучасній лінгвістичній науці [5, с. 25].

Формування словосполучень генетично пов'язане з розвитком людського мислення. Коли виникла потреба у глибшому осмисленні навколишнього світу, первісна людина почала сприймати реальність більш розчленовано. Саме це спричинило усвідомлення зв'язку між словами – як відображення взаємозв'язків між об'єктами чи явищами у всесвіті та внутрішнім світом людини. Варто зазначити, що досліджувати словосполучення почали ще в Давній Греції, де Аполлоній Дискол розумів синтаксис як науку про сполучення слів у межах речень, що формують «цілісне мовлення». Пізніше вже в античних граматиках (трактат Варрона «Про латинську мову») звертається увага на такий бік мови, де вказано, що слова, поєднані за певними правилами, здатні передавати зміст думки [20, с. 21].

Важливим етапом в історії дослідження словосполучення стало введення поняття «синтагми» швейцарським лінгвістом Ф. де Соссюром. Під цим терміном розуміли такі ряди мовних одиниць, які послідовно розташовані у мовленнєвому потоці, тісно пов'язані між собою та демонструють відношення між означуваним (змістом) та означальним (формою). На його думку, синтагма повинна складатися як мінімум з двох одиниць, розміщених послідовно (наприклад, *contre tous* – «проти всіх»; *la vie humaine* – «людське життя»; *Dieu est bon* – «Бог добрий»). Значення компонента синтагми цілковито залежить від його протиставлення сусіднім елементам – попередньому, наступному або обом одразу [38, с. 156].

Теорія, започаткована Ф. де Соссюром, далі розвинулась у працях представників Празької та Женевської лінгвістичних шкіл. Так, почали розрізняти предикативні (означальне пов'язане з означуваним через певну особу) та непередикативні (означальні, додаткові, обставинні) синтагми. Проте, зіставляючи синтагму та словосполучення, вчені виключають з їхнього складу одиниці, пов'язані сурядним зв'язком. Швейцарський мовознавець Ш. Баллі також не визнавав рівноправність елементів у синтагматичних зв'язках, а представники Женевської лінгвістичної школи виділяють підрядні та сурядні синтагми. Наприклад, голландський лінгвіст Е. Крейзінг запропонував термін «*syntactic group*» для позначення поєднання слів, що формують окремий член речення. Він розрізняє тісні (з головним компонентом) і вільні (з взаємозалежними компонентами) словосполучення, де основним засобом вираження зв'язку є порядок слів [26, с. 591-592].

Г. Шевельов розглядав синтагму як одну з центральних одиниць синтаксису української мови. На його думку, вона є тією мінімальною структурою, у якій починають реалізовуватися закони синтаксичної організації мови. Якщо окреме слово лише пасивно підпорядковується контексту, то синтагма вже активно виявляє закономірності зв'язку між словами, адже є динамічною одиницею, що показує, як слова поєднуються відповідно до граматичних і семантичних норм [53, с. 27-28].

У граматичній науці XIX – початку XX століття основна увага приділялася теоретичному дослідженню речення та його елементів. Цей період представлений працями П. Дячана, О. Огоновського, М. Осадки, С. Й. Смаль-Стоцького та інших. Лише з 20-х років XX століття, з появою терміна «словосполучення» у граматичних покажчиках та в деяких лінгвістичних дослідженнях, науковці починають ґрунтовно вивчати граматичне значення, форму, семантику словосполучення та його місце в системі мови поряд зі словом та реченням. Монографічний опис словосполучень української мови здійснюють такі науковці – Г. Удовиченко, П. Дудик, О. Мельничук [46, с. 175-176].

Значна кількість мовознавців на ранніх етапах дослідження не проводять чіткої межі між поняттями «словосполучення» та «речення». Наприклад, у своїй праці О. Синявський висловлює думку, що звичайне речення можна розглядати як словосполучення, внутрішня структура якого дозволяє групувати всі його члени попарно відповідно до встановлених синтаксичних зв'язків [36, с. 184]. А ще словосполучення трактували, як будь-яке поєднання слів (Ю. Шерех зазначав, що «словосполучення – це усяке поєднання слів, пов'язане значенням і граматично») [47, с. 72]. У своїх роздумах автор виявляє певну неоднозначність, адже відзначає і важливість цієї синтаксичної конструкції у формуванні речення. Для наочності використовується така аналогія: він порівнює слова з окремими будівельними елементами, такими як цеглини, вікна та двері, словосполучення – з їхніми об'єднаннями (незавершеними стінами або частинами споруди), а речення – з готовою будівлею, де кожен елемент набуває значення в контексті цілого [47, с. 73].

Словосполученням називали ряд слів, які об'єднані не тільки у мові, але й у думці. У зв'язку з цим його поділяли на два типи: закінчені (речення) та незакінчені. За формою розрізняли граматичні (слова пов'язувались за допомогою флексій) і неграматичні (за відсутності флективного зв'язку) [37, с. 55].

Існувала й інша думка, згідно з якою словосполучення трактували як самостійну синтаксичну одиницю, що характеризується підрядним зв'язком між компонентами. Для позначення цієї конструкції було запропоновано термін «пара». Наприклад, Й. Кудрицький стверджував, що в кожному поєднанні слів варто розрізняти головне (тобто те, що пояснює) та залежне (тобто те, що пояснюється) [27, с. 12]. О. Синявський також використовував цю концепцію, зазначаючи, що слова в реченні об'єднуються попарно, де одне слово є головним і може керувати кількома іншими [36, с. 184]. Як бачимо, термін «пара» частково описує поєднання підмета та присудка, проте згодом було проведено чітке розмежування між цими поняттями. Основна відмінність полягає в тому, що не всі граматичні пари в реченні є словосполученнями.

Сучасна термінологія, що використовується для опису словосполучень в українській мові, має свої корені в граматиках XIX – початку XX століття. Так, Й. Левицький у своїй граматиці вперше подає визначення «узгодження» та «керування». Історичний розвиток термінології української граматики свідчить про те, що терміни для позначення підрядного зв'язку були запозиченими. Такі дефініції, як «узгодження» і «керування» закріпилися в українській мовній науці, проте з часом виникла потреба в їх уточненні та доповненні. Це пов'язано з тим, що українська мова має свої специфічні особливості, які не завжди повністю відображаються в запозичених термінах [46, с. 177].

У першій половині XX століття українські мовознавці активно працювали над розробкою термінологічного апарату для опису синтаксичних зв'язків у реченні. Зокрема, для класифікації словосполучень широко використовувалися поняття «підрядність» та «сурядність». Вони дозволяли відрізнити словосполучення, в яких слова пов'язані між собою за принципом підпорядкування, від сполучень, в яких слова рівноправні. Однак, потрібно зазначити, що в той період термін «сполучення» мав ширше значення й охоплював не тільки словосполучення в сучасному розумінні. Такий підхід був характерний для багатьох мовознавців того часу, проте саме О. Мельничук вперше чітко розмежував поняття сурядного та підрядного зв'язку на рівні

словосполучення. Це було здійснено лише у 1970-х рр. ХХ століття. Саме в цей період було запропоновано детальну класифікацію словосполучень за морфологічними та семантичними ознаками. Термінологія, запропонована українськими дослідниками, стала основою для теперішньої термінології українського синтаксису, хоча й продовжує поповнюватися й уточнюватися в сучасних дослідженнях [46, с. 179].

Вивчення структурних елементів речення здійснювалося з використанням категорій предикативних і непередикативних словосполучень. Вважалося, що теорія речення та теорія словосполучення мають спільну мету – аналіз всіх компонентів, при цьому перша фокусується на завершених (предикативних) словосполученнях, а друга – на незавершених (непередикативних). Крім підрядних, до категорії словосполучень було внесено й сурядні сполуки, що призвело до розширеного тлумачення цього поняття. Відповідно до такого підходу, ця синтаксична одиниця визначається як граматично та змістовно пов'язане поєднання двох і більше слів, що служить для вираження відношень між предметами та явищами [1, с. 54].

Значний внесок у розвиток теорії словосполучення в українському мовознавстві зробив Г. Удовиченко. У своїй фундаментальній праці «Словосполучення в сучасній українській літературній мові» він визначав це поняття як синтаксично-семантичну єдність, утворену з двох або більше слів, що виражають єдине поняття [42]. Однак, протягом другої половини ХХ століття погляди на словосполучення зазнали суттєвих змін. У деяких граматиках словосполучення втратило статус окремої синтаксичної одиниці й було замінено поняттям «синтаксична конструкція». Це призвело до розширення терміна і включення до нього різноманітних синтаксичних одиниць, у тому числі й таких, що традиційно вважалися реченнями [11, с. 30].

У 1970-1980-ті роки ХХ століття спостерігався значний прогрес у вивченні українського синтаксису, зокрема й словосполучення. Такі вчені, як І. Вихованець, З. Іваненко, С. Дорошенко, М. Плющ, К. Шульжук та ін., опублікували низку фундаментальних праць, присвячених аналізу

словосполучень і речень. Дослідники того часу приділяли велику увагу як традиційним, так і новим методам аналізу синтаксичних конструкцій. Важливим кроком у розвитку українського синтаксису стала колективна праця «Семантико-синтаксична структура речення» під редакцією І. Вихованця. Цей збірник наукових робіт значно збагатив розуміння структури речення та словосполучення [6, с. 12-13].

На сьогодні синтаксична теорія активно розвивається, її важливим здобутком є розмежування різних аспектів вивчення синтаксичних одиниць. Це зумовило формування таких напрямів, як конструктивний синтаксис (орієнтований на дослідження структури) та актуальний синтаксис (зосереджений на комунікативному аспекті) [12, с. 189].

Отже, словосполучення завжди привертало увагу дослідників. Однак, розуміння його сутності та структури протягом історії розвитку лінгвістичної думки зазнавало значних змін. Від перших граматичних описів, де словосполучення часто ототожнювалося з реченням, до сучасних формальних теорій, що розглядають його як самостійну синтаксичну одиницю, шлях був довгим і тернистим. Саме тому історія вивчення цього поняття в українській мові демонструє постійний розвиток і ускладнення теоретичних концепцій. Сучасні науковці мають досить широкий спектр інструментів для аналізу складного синтаксичного явища, що відкриває нові перспективи для подальших досліджень.

1.2. Поняття словосполучення та його диференційні ознаки

У сучасній лінгвістиці термін «словосполучення» викликає чимало дискусій, адже його трактування різняться серед науковців. Саме через цю неоднозначність у мовознавстві досі не існує єдиного визначення цього поняття. На думку Н. Свистун та І. Бабій, функціонально словосполучення не виступає як повноцінна одиниця мовленнєвої комунікації та інформаційного обміну. Структурі словосполучення не властиві такі суб'єктивно-об'єктивні

синтаксичні категорії, як час, особа та модальність, що забезпечують відносну завершеність висловленої думки в реченні [3, с. 371].

К. Шульжук у своїй праці виділяє три підходи до виявлення об'єкта словосполучень: 1) підхід О. Мельничука, де розрізняють сурядні та підрядні словосполучення. До останніх належать субстантивно-вербальні конструкції, де компоненти пов'язані предикативним зв'язком; 2) підхід І. Вихованця, який теж пропонує поділ на підрядні та сурядні, але вже за характером синтаксичного зв'язку між словами; 3) підхід Г. Удовиченка та А. Загнітка, які вважають, що лише ті сполучення слів, у яких є залежний прислівниковий синтаксичний зв'язок, можна кваліфікувати як словосполучення [48, с. 32].

На нашу думку, найбільш переконливим є погляд І. Вихованця, що трактує словосполучення як непередикативну синтаксичну одиницю, що функціонально підпорядковується реченню. Він описує його як граматично й змістово пов'язане поєднання двох чи більше повнозначних слів (або словоформ), яке називає явища дійсності складеним способом і формується внаслідок підрядного чи сурядного зв'язку між повнозначними словами [9, с. 9].

Г. Удовиченко подає своє розгорнуте тлумачення, згідно з яким словосполучення є особливою синтаксичною і семантичною єдністю, яка формується відповідно до норм української мови. Воно складається з двох або більше повнозначних лексем, які спільно утворюють єдине, хоча й структурно розчленоване, найменування певного предмета, концепції чи уявлення [42, с. 11].

Лінгвісти П. Дудик та Л. Прокопчук у своїй праці подають таке пояснення: «Словосполучення – це синтаксична одиниця-конструкція, яка становить синтаксичну й лексико-семантичну цілісність щонайменше двох повнозначних слів, поєднаних підрядним або сурядним зв'язком» [20, с. 21].

А. Загнітко розглядає словосполучення як базову синтаксичну одиницю, що формується шляхом поєднання слів за допомогою підрядного прислівного зв'язку. Ця конструкція використовується для детального опису різноманітних

явищ, подій або станів (*вивчати текст, переглядати кінострічку, дивовижна розповідь, швидко бігти*) [22, с. 10].

На думку О. Волоха, словосполучення являє собою синтаксичну та семантичну єдність, що складається з лексем, об'єднаних за мовними нормами. Компоненти словосполучення пов'язані за змістом, проте граматично вони нерівноправні: одне слово є головним (або стрижневим), а інше – залежним. Дослідник стверджує, що «словосполучення є окремим об'єктом синтаксису... й використовується в комунікації лише у складі речення, виступаючи його безпосереднім компонентом та виконуючи функцію головних або другорядних членів речення» [12, с. 190].

Як вважає І. Білодід, не можна обмежувати поняття словосполучення лише конструкціями з певним типом синтаксичного зв'язку, наприклад, підрядним. Він наголошує саме на необхідності враховувати також словосполучення із сурядним зв'язком, оскільки в іншому випадку вони залишаються поза межами синтаксичного дослідження [40, с. 10].

О. Пономарів визначає словосполучення як мінімальну непередикативну одиницю синтаксису, яка формується за правилами національної мови шляхом об'єднання двох чи більше лексично повнозначних слів на основі підрядного чи сурядного зв'язку. Науковець наголошує, що саме словосполучення є виразниками національної своєрідності й ментальних особливостей народу. Спосіб, яким явища та об'єкти реального світу співвідносяться одне з одним, безпосередньо впливає на вибір мовних засобів для їхнього позначення. Саме тому в межах певного мовного колективу з'являються ті чи інші стандартизовані кліше, що служать для опису відповідних реалій. В українській мові історично склалися стійкі словосполучення, що відображають специфіку сприйняття світу. Наприклад, для позначення слухового сприйняття музичних творів використовують «*слухати оперу*» або «*слухати Ніну Матвієнко*», в той час як для зорового сприйняття видовищних подій – «*дивитися виставу*» або «*дивитися фільм*». Аналогічно для позначення процесу створення письмових текстів використовують «*писати листа*» або «*писати відозву*», а для створення

творів образотворчого мистецтва – «*писати олією*», «*писати картину*» або «*писати етюд*» [33, с. 227].

С. Єрмоленко у «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» визначає словосполучення як граматично та змістовно пов'язане об'єднання самостійних слів, де одне слово залежить від іншого через підрядний зв'язок (*слухати уважно, подорож до моря, глибока річка*) [21, с. 167].

Формування словосполучень в українській мові є наслідком тривалого розвитку мовної традиції, в ході якого ці одиниці набули стійких структурних та лексичних характеристик. На відміну від слів, які є статичними одиницями, словосполучення – це динамічні структури, що виникають завдяки творчості мовця. Він комбінує повнозначні лексеми за чинними зразками, підпорядковуючи процес утворення чітким структурним закономірностям. Таким чином, словосполучення, незалежно від форми вираження думки (усної чи писемної), є індивідуальним результатом семантико-структурної мовленнєвої діяльності, спрямованої на відображення та найменування реальних явищ [20, с. 22-23].

Словосполучення має проміжний статус у системі мовних одиниць, розташовуючись між словом і реченням, відповідно має з ними як багато спільного, так і відмінного. І слово, і словосполучення не є повноцінними одиницями для передачі інформації, а набувають комунікативної функції лише в складі речення. Хоча обидві одиниці мови використовуються для називання, вони мають різну організацію: словосполучення утворюється з мінімум двох повнозначних слів, забезпечуючи мінімальний контекст для кожного компонента, що дозволяє більш детально та точно донести зміст, ніж окреме слово. Якщо говорити про словосполучення та речення, то вони є синтаксичними конструкціями, елементи яких об'єднані синтаксичними зв'язками, а також здатні відображати певні аспекти дійсності, однак словосполучення виконує номінативну функцію, тобто дає більш конкретні

назви предметам та ознакам, тоді як речення є одиницею комунікації, призначеною для передачі повідомлення [48, с. 32-33].

Дуже виразно характеризує схожі та відмінні сторони між словом та словосполученням К. Шульжук. Він запевняє, що вони як компоненти синтаксичного рівня не є повноцінними одиницями спілкування та використовуються для комунікації винятково в межах речення. Обидві одиниці виконують функцію номінації, проте позбавлені предикативних властивостей і є структурними елементами речення. Основна відмінність між словом і словосполученням полягає в тому, що словосполучення утворюється з мінімум двох самостійних слів і створює базовий контекст для одного з них. У словосполученнях із підрядним зв'язком залежні слова уточнюють значення головного слова, звужуючи його значення та роблячи його більш конкретним [48, с. 32].

Варто зазначити й те, що у словосполученнях виявляються лексичні та синтаксичні можливості слів, а також здатність встановлювати зв'язки з іншими лексичними одиницями. Вони ґрунтуються на усталених семантичних (змістових) і граматичних (синтаксичних) відношеннях, що можуть бути підрядними або сурядними. Словосполучення, на відміну від окремих слів, виникають в результаті поєднання одиниць і є семантико-синтаксичними утвореннями [20, с. 21-22].

Дослідники П. Дудик, Л. Прокопчук наголошують на тому, що важливо аналізувати словосполучення у трьох вимірах: з погляду їхнього лексичного значення, граматичної будови та функціонального призначення. До останнього варто додати, що основною функцією є номінативна. На противагу окремому слову, яке несе в собі самостійний зміст, думка, виражена у формі словосполучення, є більш диференційованою та розчленованою, а також надає більше відомостей. Це звичайно закономірно, оскільки ж двома словами можна передати більше змісту, ніж одним [20, с. 22].

І. Арібжанова стверджує, що номінативна функція словосполучення нерозривно пов'язана з його синтаксичною функцією. Це означає, що

словосполучення пояснює, уточнює та конкретизує назви предметів, ознаку, дію чи явище, тобто є уточнювальним компонентом речення. На її думку, йдеться про складні назви, що містять ознаку, яка є досить стабільною та класифікаційною, наприклад, «кухонний стіл». Однак, вона зазначає, що номінативність та відтворюваність не є універсальними ознаками словосполучень, тому не можуть бути основою для їхньої класифікації як окремих мовних одиниць [1, с. 57].

І. Слинько, М. Кобилянська та Н. Гуйванюк (чернівецькі синтаксисти) звертають увагу на розрізнення понять «словосполучення» та «синтагма». Лінгвісти зазначають, що основна відмінність полягає в тому, що словосполучення є граматичною конструкцією, яка характеризується певними структурними зв'язками між словами, тоді як синтагма є одиницею інтонаційно-стилістичною, яка виділяється в мовленнєвому потоці за інтонацією та стилістичним забарвленням. Таким чином, дослідження синтагми передбачає аналіз мови від цілого до його складових частин, тоді як аналіз словосполучення відбувається від елементів (слів) до цілого [37, с. 60].

Вивчення синтаксису неможливе без ґрунтовного аналізу словосполучень. Розуміння його сутності, структури та функцій є необхідним для правильного сприйняття. Визначальними для цього є диференційні ознаки, які дозволяють ідентифікувати словосполучення серед інших мовних одиниць. Саме тому детальний розгляд цих ознак є вкрай необхідним для поглибленого дослідження синтаксичної науки.

Першою ознакою є кількісний склад. Словосполучення формується з двох і більше повноцінних частин, на відміну від окремого слова, що є неподільною одиницею. Наприклад: *дуже цікавий, швидко бігти, п'ять зошитів, тепла ковдра* [39, с. 13].

Словосполучення – це синтаксичне поєднання, що будується на основі підрядного або сурядного зв'язку. Це є другою диференційною ознакою, тобто, коли слова в словосполученні з'єднуються підрядним зв'язком, вони не є рівнозначними. Одне слово, яке називають головним або стрижневим, відіграє

панівну роль, а інше – залежне, підпорядковується йому. У цій ситуації ми спостерігаємо дві нерівноправні складові. На противагу цьому, сурядний зв'язок об'єднує слова, які мають однаковий статус і не залежать одне від одного. Ці слова поєднуються за допомогою сполучників сурядності, що вказує на їхню рівноправність. Наприклад: *зелене яблуко, йти до лісу, читати вголос* (підрядні словосполучення); *брат і сестра, день чи ніч, не ворог, а друг* (сурядні словосполучення) [43, с. 337].

Історично терміни «сурядність» та «підрядність» вживалися поряд з «паратаксистом» і «гіпотаксистом» для опису різних зв'язків між словами. Наприклад, сурядні (паратактичні) звороти описувалися як такі, де частини є незалежними, а підрядні (гіпотактичні) – як такі, де один елемент залежить від іншого. Ця традиція зберігається й у сучасній лінгвістиці, де ці терміни використовуються для характеристики відношень у сурядних і підрядних словосполученнях, підкреслюючи симетричність сурядного зв'язку та асиметричність підрядного [46, с. 177-178].

Водночас існує певна дилема у трактуванні сурядних словосполучень. З одного боку, елементи, що входять у їхню структуру, тяжіють до утворення спільного, узагальнювального поняття (наприклад, кіт і собака – тварини, тихо і спокійно – тиша, молитися і вірити – надіятися). З іншого ж боку, кожен з цих компонентів зберігає свою семантичну незалежність. Дослідники сходяться на думці, що словосполучення не є цілісним найменуванням, а являє собою ситуативно вмотивовану суму назв, які об'єднуються мовцем [28, с. 23].

У словосполученнях з підрядним зв'язком можливість головного повнозначного компонента сполучатися із залежними словами зумовлена його лексико-граматичними особливостями. Ці особливості включають: належність до певної частини мови, наявність граматичних категорій, морфемний склад та лексичну семантику. Важливо підкреслити, що належність до певної частини мови є необхідною умовою для виконання головним словом своєї функції. Сурядні словосполучення складаються з рівноправних компонентів, поєднаних за допомогою єднальних (*день і ніч*), зіставно-протиставних (*не математика, а*

література) або розділових (*сніг чи дощ*) сполучників, а також безсполучниково (*сміятися, радіти*) [48, с. 37-38].

Ще однією рисою є непредикативність. Словосполученню не властива предикативна основа, тобто у його складі немає підмета та присудка, але ця особливість притаманна іншій синтаксичній одиниці – реченню. Наприклад, словосполучення «*вечірнє небо*» включає прикметник та іменник, а от речення «*Над містом розкинулось вечірнє небо*» містить присудок та підмет [28, с. 24].

Однією з основних характеристик словосполучення є здатність виражати смислові відношення. Сенс полягає в тому, що слова, об'єднані у словосполучення, вступають у певні змістові (семантичні) відносини, які відображають взаємодію між об'єктами, явищами, процесами та їх характеристиками в дійсності. Дослідниця М. Балко вважає, що існує суттєва різниця між словосполученням і реченням у плані семантичної завершеності. Речення (є основною комунікативною одиницею) завжди виражає закінчену думку, а натомість словосполучення є лише будівельним матеріалом, окремим фрагментом мовлення, а не самостійним висловлюванням [4, с. 148].

До основних ознак словосполучення М. Балко відносить ще такі: граматичне підпорядкування головному слову (у словосполученні граматичні категорії (рід, число, відмінок, час тощо) залежного слова узгоджуються з граматичними категоріями головного слова); конструювання в мовленні (словосполучення не зберігаються в пам'яті як готові одиниці (фразеологізми), а їх формують у процесі мовлення, використовуючи певні структурні схеми); незалежність від структури речення (структурна схема словосполучення існує окремо від структури речення, адже словосполучення може входити до складу речення як один з його членів, але його внутрішня структура від цього не змінюється); необмежена сполучуваність у межах лексики (словосполучення передбачає можливість утворення великої кількості комбінацій слів, але лише в межах їхньої лексичної сполучуваності) [4, с. 149].

Таким чином, словосполучення є не просто механічним об'єднанням слів, а складним синтаксичним утворенням, що характеризується специфічними

ознаками, які визначають його місце у мовній системі. Воно забезпечує перехід від окремого слова до розгорнутого висловлювання, сприяючи точності та виразності мовлення.

Важливо також наголосити, що не кожне поєднання слів є словосполученням. Зокрема, не є словосполученнями:

- ядро речення (підмет та присудок): *діти граються, пташки співають, зима наближається*;
- складені форми дієслів майбутнього часу: *будемо читати, будеш сміятися, буду сподіватися*;
- аналітичні форми (складені) ступенів порівняння прикметників: *менш відомий, більш важливий, найбільш цікавий, найменш тривожний*;
- фразеологічні одиниці: *замилувати очі, водити за ніс, терти нужду, пальчики оближеш, рукою подати*;
- географічні назви: *Кривий Ріг, Новий Буг, Липова Долина*;
- поєднання службових частин мови з повнозначними: *від поля, окрім того, написав би, край села* [48, с. 33].

О. Волох вважає, що необхідно розрізняти справжні словосполучення від інших сполучень слів, які також трапляються в реченні, але мають іншу природу. Тому, окрім вищезгаданих сполучень слів, він виділяє:

- 1) напівпредикативні сполучення (відокремлені члени речення з пояснюваним словом) – «*Крига, гладенька й міцна, заклила насупроти школи болото*»;
- 2) однорідні члени речення, що мають рівноправні відношення і поєднані сурядним зв'язком – «*Там було сонце, рух, люди*»;
- 3) члени речення з приєднувальним зв'язком – «*Схилився юнак над водою та й дивиться*», «*Зробили ми вже багато, а недоліки є – і серйозні*» [12, с. 191].

І. Ющук також наголошує, що не потрібно прирівнювати лексичні словосполучення до синтаксичних. До першої групи науковець відносить стійкі мовні одиниці, такі як фразеологізми та складені назви, які вже закріпилися в мові. Коли ми сприймаємо лексичні словосполучення у реченні, то не розділяємо їх на окремі складові, оскільки вони функціонують як один член

речення, виражаючи єдине поняття. Візьмемо приклад з твору Івана Нечуя-Левицького, де батько вживає вираз «*накрив мокрим рядном*» щодо Мокрини, яка пізно повернулася додому. Ця фраза має значення «вилаяти» і якщо детально розкласти на частини «*накрив (чим?) рядном, рядном (яким?) мокрим*», – то зміст повністю втрачається [49, с. 26-27]. Іншими словами, лексичні словосполучення ми завчаємо як готові вирази, натомість синтаксичні ми створюємо самі, коли говоримо або пишемо. Вони постійно змінюються, адже залежать від нашого наміру висловитися, від того, що ми бачимо чи сприймаємо, тобто вони «народжуються» в момент мовлення.

Отже, у сучасній лінгвістиці поняття словосполучення є предметом активних дискусій. Попри тривалий період дослідження, дотепер не сформовано єдиного, загальноприйнятого визначення цієї синтаксичної одиниці. Різноманітність підходів до її вивчення зумовлена складністю самого об'єкта дослідження, а також різними теоретичними засадами. Проте, незважаючи на відмінності в поглядах, більшість дослідників погоджуються з тим, що словосполучення – це граматична одиниця, яка утворюється з двох або більше повнозначних слів, що мають смисловий і граматичний зв'язок. Воно є проміжною ланкою між словом і реченням, виконуючи в мові важливу номінативну функцію.

1.3. Класифікація словосполучень

Як важливий елемент синтаксичного рівня, словосполучення бере участь у формуванні речень і організації мовлення. У лінгвістиці існує кілька підходів до класифікації словосполучень. Одним із ключових критеріїв є їхня структурна організація, яка базується на кількості складових елементів. Традиційно за цією ознакою мовні одиниці поділяють на дві головні категорії: прості та складні. Однак, у науковому обігу для опису структурної складності словосполучень застосовується й інша, синонімічна термінологія. Зокрема, дослідники послуговуються парами «прості – ускладнені», «непоширені – поширені» або

«елементарні – неелементарні» для точнішого розмежування структур [48, с. 38].

Прості словосполучення – це об'єднання переважно двох повнозначних слів (*низький хлопець, виконати завдання, уважно слухати*). Особливість таких словосполучень полягає в тому, що синтаксичний зв'язок між головними компонентами використовується лише один раз. Водночас вони можуть включати в себе інші, менші за обсягом, але вже синтаксично оформлені словосполучення. З цієї причини кількість повнозначних слів у простій конструкції може перевищувати два – *дівчина з синіми очима, людина середнього віку* [19, с. 105].

П. Дудик та Л. Прокопчук серед простих словосполучень виділяють кілька підвидів:

- ті, що містять лексичні сполучення слів як головний або залежний компонент (наприклад, «зал очікування в аеропорту», «журнал «Літературна Україна»»);

- ті, що мають синтаксично нерозкладну залежну частину (наприклад, «учень десятого класу», «лежати з розплющеними очима»);

- ті, що містять фразеологізм як один з компонентів (наприклад, «грізний дамоклів меч», «важкий гордіїв вузол»);

- ті, що містять аналітичну форму слова (наприклад, «будемо вивчати ретельно», «найбільш обдарована дитина») [20, с. 30].

Складні словосполучення – це конструкції, що об'єднують три або більше повнозначних слів. Їхня особливість полягає у використанні різноманітних зв'язків, що підпорядковуються єдиному головному елементу (*захоплено слухати музику, нова квартира з балконом*). У структурі складного словосполучення первинне значення простого словосполучення розширюється завдяки додаванню третього елемента, який може складатися з одного або кількох слів [42, с. 97].

У лінгвістиці існують певні труднощі з чітким визначенням меж складного словосполучення, оскільки цей термін підкреслює більш тісний та

багатогранний зв'язок між компонентами, ніж просте словосполучення. Це стосується і сурядних конструкцій, навіть якщо зв'язок між їхніми елементами не такий міцний і може бути необов'язковим [12, с. 195].

Лінгвісти також виділяють третій структурний тип словосполучень – комбіновані. Їхня особливість полягає в тому, що залежний компонент у цій конструкції одночасно виконує роль головного слова для іншого, меншого словосполучення (*малювати яскравий пейзаж, хороший друг мого батька, слухати класичну музику*) [20, с. 31-32].

I. Вихованець розрізняє два типи словосполучень за будовою – прості та ускладнені – на основі формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних критеріїв. До цих критеріїв належать: 1) кількість повнозначних слів; 2) наявність/відсутність підрядного та сурядного зв'язків; 3) аналізуються конкретні способи вираження синтаксичного зв'язку; 4) аналізується складність смислових та граматичних зв'язків [10, с. 192]. Науковець зазначає, що прості (елементарні) словосполучення є основою для побудови складніших синтаксичних конструкцій. Їхньою особливістю є те, що вони утворюються за допомогою лише одного виду граматичного зв'язку: або підрядного, або сурядного, що зумовлює їхню двокомпонентну структуру. Кожне таке словосполучення має певну формально-синтаксичну та семантико-синтаксичну організацію, тобто будується за певним структурним зразком. Ускладнені словосполучення, навпаки, є результатом комбінування кількох простих словосполучень за допомогою підрядного або сурядного зв'язку, і тому складаються щонайменше з трьох компонентів [10, с. 193].

На думку М. Балко, просте словосполучення формується на основі одного одиничного зв'язку або комбінації сильного та слабкого зв'язку, де останній залежить від наявності першого. Словосполучення, у якому від одного головного слова йдуть два або більше зв'язків, називається складним. Комбіноване ж словосполучення формується на основі зв'язків, що йдуть від різних головних слів у ієрархічній послідовності (*читати цікаву книгу в бібліотеці*) [4, с. 145].

Класифікація словосполучень за морфологічною природою головного слова є фундаментальним способом їхнього розмежування. Цей підхід базується на ідентифікації частини мови, якою виражено стрижневе слово. Хоча основні класифікаційні схеми підрядних словосполучень схожі, вони розрізняються рівнем деталізації. Наприклад, частина дослідників об'єднує конструкції з іменником, прикметником, числівником або займенником у єдиний клас «іменних словосполучень», тоді як інші вважають за необхідне чітко розрізняти іменникові, прикметникові, числівникові та займенникові різновиди. А. Загнітко вважає за потрібне виділити тільки три типи: дієслівні, іменні та прислівникові. І. Вихованець класифікує словосполучення за головним словом на п'ять типів – іменникові, прикметникові, прислівникові, дієслівні та інфінітивні [48, с. 40].

На нашу думку, варто зосередитися на виділенні таких типів словосполучень:

- 1) іменникові (субстантивні) – *червона ружа, ваша книга, п'ять яблук, збудований дім, зустріч з другом*. Найбільш поширеними є моделі «іменник + іменник» або «прикметник + іменник»;
- 2) прикметникові (ад'єктивні) – *готовий до бою, схожий на батька, червоний від сорому, дуже цікавий*;
- 3) числівникові (нумеральні) – *п'ятеро дівчат, мало людей, тридцять днів, три кілометри, багато ночей*;
- 4) займенникові (прономінативні) – *хтось із переможців, будь-хто з дівчат, кожен з присутніх, щось нове*;
- 5) дієслівні (вербальні) – *виконати доручення, шанувати матір, читати вголос, говорити посміхаючись*;
- 6) прислівникові (адвербальні) – *дуже пізно, далеко в небі, вгорі над хатою, гаряче надворі, весело тобі* [51, с. 12].

Аналіз словосполучень з огляду на морфологічну природу головного слова демонструє значну структурну варіативність у поєднанні як повнозначних, так і службових слів. Це переконливо свідчить про багатий морфологічний склад,

різноманіття синтаксичних зв'язків і широкий лексичний потенціал української мови.

Окрім того, розрізняють три види підрядного зв'язку у словосполученні: узгодження, керування та прилягання. Саме вони демонструють методи граматичної залежності слів у словосполученні.

Узгодження – це тип синтаксичної залежності, при якому форма залежного слова повністю відповідає граматичним показникам головного. Залежне слово (прикметник) приймає ті ж граматичні форми (рід, число, відмінок), що й головне слово (зазвичай іменник). Наприклад, у словосполученні «весела пісня» слово «весела» узгоджується зі словом «пісня» в жіночому роді, однині та називному відмінку. Якщо ми змінимо головне слово, наприклад, на «веселої пісні» (родовий відмінок), то й залежне слово відповідно зміниться [12, с. 36].

Узгодження поділяється на два типи: повне і неповне. При повному узгодженні залежний компонент повністю наслідує граматичні ознаки головного слова, тобто вони збігаються у роді, числі та відмінку (*прозоре джерело, сталевими нервами*). А, наприклад, у множині – відсутнє узгодження у роді і через це узгодження є неповним: *літні ночі, високі дерева, глибокі озера* [12, с. 36].

Керування – це різновид підрядного синтаксичного зв'язку, за якого залежне слово має бути вжите при головному елементі лише в конкретному граматичному відмінку, тобто при словозміні головного слова залежне все одно залишається незмінним. Найчастіше при керуванні залежним словом є іменник або ж займенник: *купити книгу, відірватися від землі, склянка молока, у роздумах над твором*. Як бачимо, керування може вживатися з прийменником та без нього [13, с. 179].

Мовознавці розрізняють типи керування залежно від ступеня необхідності залежного слова для розкриття значення головного. Найчастіше виділяють сильне та слабе керування, проте деякі дослідники пропонують більш детальну класифікацію, виділяючи також напівсильне керування. При сильному

керуванні залежне слово є необхідною умовою для повноцінного розуміння головного слова. Семантика головного слова прямо передбачає наявність певного залежного (*будувати дім, писати листа, заздрити братові*). Напівсильне керування займає проміжне місце між сильним та слабким, де залежне слово хоч і не є абсолютно необхідним для розуміння основного значення головного слова, але значно уточнює, доповнює або конкретизує його, часто вказуючи на адресата дії (*писати листа другові, давати поради учням*). При слабкому керуванні залежне слово не є обов'язковим для розуміння основного значення головного слова (*йти швидко, сидіти в кімнати*) [15, с. 8-9].

Прилягання – це особливий вид підрядного зв'язку, де залежне слово ніяк не змінюється за родом, числом чи відмінком. Воно просто «прилягає» до головного слова за змістом. На відміну від узгодження (де слова узгоджуються у формах) та керування (де головне слово «керує» відмінком залежного), при приляганні залежне слово завжди залишається в одній і тій же формі. У словосполученнях, де слова поєднані підрядним зв'язком прилягання, головні слова можуть належати до різних частин мови, але найчастіше трапляються дієслова у всіх їхніх формах. Наприклад: *говорити тихо, приїхати вчора, слухаючи музику* [37, с. 46].

Кореляція – це синтаксичний зв'язок, при якому два самостійні слова однієї частини мови взаємопов'язані за всіма граматичними ознаками. Це означає, що залежне слово узгоджується з головним у всіх граматичних категоріях. Наприклад, у словосполученні «художник-скульптор» обидва слова є іменниками чоловічого роду, однини та називного відмінка. Якщо ж узгодження неповне, як у словосполученні «дівчина-агроном» (різний рід), то такий зв'язок називається неповною кореляцією [23, с. 14].

Серед підрядних зв'язків деякі дослідники виділяють ще тяжіння – особливий тип синтаксичного зв'язку, де залежне слово, що знаходиться після присудка, за змістом має відношення до підмета. Це означає, що залежне слово пояснює підмет, хоча формально узгоджується з присудком. Найчастіше

тяжіння спостерігається при дієсловах стану (*стояти, лежати*) та руху (*ходити*) і їхніх синонімах. Наприклад: «*Непроглядний гай стоїть тихий та спокійний*». У цьому реченні прикметник «тихий» семантично пов'язаний з підметом «гай», хоча формально узгоджується з присудком «стоїть» [6, с. 19].

Словосполучення як синтаксичні одиниці характеризуються не лише за будовою та опорним словом, а й за характером змістових відношень, що зумовлені лексичним та граматичним значеннями. Розрізняють три основні категорії семантико-синтаксичних зв'язків:

1) атрибутивні відношення (означальні) характеризуються тим, що головне слово в словосполученні виконує функцію називання предмета, тоді як залежне слово описує або характеризує цей предмет, вказуючи на його ознаку. Залежним словом може бути прикметник, займенник, дієприкметник, а також іменник у непрямому відмінку, інфінітив або прислівник. Від головного слова ставиться питання *який? чий? котрий?*. Наприклад: *написаний лист, нічний туман, твоя книжка, кам'яний будинок, творче завдання* [25, с. 7-8];

2) субстанціальні відношення у простому реченні бувають об'єктними та суб'єктними. Останні вказують на суб'єкта дії та виражаються залежною формою, що позначає виконавця – *розвіяно дощем, знищено ураганом*. Якщо розглядати об'єктні відношення, то головне слово є віддієслівним іменником, який корелює з перехідним дієсловом, що вимагає знахідного відмінка (*написання листа, виховання дітей*), а також у конструкціях з родовим відмінком, інфінітивом (*просити працювати, запропонувати відпочити*) та прикметником з іменником (*здібний до навчання, схильний до ризику*) [28, с. 8];

3) в адвербіальних (обставинних) словосполученнях залежне слово вказує на обставини, за яких відбувається дія або проявляється ознака, позначені головним словом. Обставини, які відображають такі словосполучення, можуть вказувати на час (*прийти увечері, зателефонувати вранці*), місце (*відпочивати на морі, подорожувати країною*), мету (*купити для роботи, подарувати на згадку*), причину (*не спати від хвилювання, запізнитися через дощ*) та інші аспекти [50, с. 468].

Л. Дудик та П. Прокопчук виділяють ще такі види обставинних синтаксичних відношень: просторові відношення (де? куди? звідки?) – *бігати на стадіоні, зустрітись вдома, виїхати в місто*; часові (коли? як довго? з якого часу? доки?) – *зустрітись взимку, прийти завчасно*; відношення мети (навіщо? для чого? з якою метою?) – *зробити на зло, сміятися з горя*; умовні відношення (за якої умови?) – *зробити при бажанні, зупинитись на випадок заборони*; причинові відношення (чому? від чого? через що? з якої причини?) – *плакати від образи, похвалити за відвагу, сказати згарячу*; обставинно-означальні відношення – *дивитися з докором, зовсім втомлений* [20, с. 57].

Деякі вчені виділяють ще один вид – комплетивні відношення, які виникають у словосполученнях, де одне слово (головне) вимагає для повного вираження свого значення іншого слова (залежного). Ці словосполучення виконують функцію одного члена речення і створюють єдине смислове ціле. Наприклад, у словосполученні «*почати працювати*» слово «почати» вимагає доповнення, яке вказує на дію, що починається. Такі словосполучення є нерозривними і зазвичай не можуть бути розділені в реченні [11, с. 36].

О. Волох звертає увагу на те, що синтаксичні відношення між головним та залежним словом у словосполученні залежать не тільки від їхньої частиномовної належності, а й від лексичних значень: *милуватися лісом* (об'єктні відношення) – *іти лісом* (обставинні відношення). Відповідно смислові зв'язки в словосполученнях можуть збігатися (*читати газети – читання газет*). У результаті можуть виникати паралельні конструкції: *пляшка зі скла – скляна пляшка, вишневий компот – компот із вишень, моряк з Одеси – одеський моряк* [12, с. 198].

Словосполучення ще можуть бути різними за ступенем міцності зв'язку між їхніми компонентами. Одні з них є вільними, тобто їхні складові легко розділити, і кожне зі слів може виконувати самостійну функцію в реченні, а також може замінюватися іншим словом відповідної категорії (*синій океан – теплий океан*). У зв'язаних словосполученнях навпаки компоненти настільки міцно взаємодіють між собою, що виступають в реченні одним цілим.

Прикладами таких словосполучень є: кількісно-іменні сполуки (*троє хлопців*), словосполучення з числівником або займенником у родовому відмінку (*хтось зі студентів*), словосполучення, де обидва компоненти стоять у множині, а також словосполучення з елементами «від...до», «початок», «кінець» тощо. Часто єдність цих сполучень проявляється в тому, що вони функціонують як один член речення. Наприклад, у реченні «*Я милувався роботою цих двох студентів*» словосполучення «*цих двох студентів*» є одним членом речення (додатком) і не може бути розділене на окремі частини без зміни сенсу речення [11, с. 33-34].

С. Бевзенко зв'язані словосполучення називає «невільними» або ж «синтаксично нерозкладними». До цієї категорії дослідник відносить такі конструкції, як «три дні», «декілька учнів», «п'ять зошитів», де головне слово (числівник) лексично пов'язане з іншими компонентами. Також до цієї групи належать фразеологізми, які за значенням відповідають одному слову (наприклад, «замилувати очі» – обманювати) [6, с. 20].

Варто підкреслити, що у сурядних словосполученнях теж є певні смислові відношення, що трапляються у складносурядних реченнях. Виділяють декілька основних типів таких відношень: єднальні, що вказують на перелік або об'єднання кількох об'єктів чи понять («*батьки і діти*», «*луги, поля і діброви*»); зіставно-протиставні, що протиставляють або зіставляють два поняття, підкреслюючи їх відмінності або особливості («*легкий, проте надійний*», «*не друг, а ворог*»); розділові, які вказують на вибір між двома або кількома можливостями, явищами, станами («*то холодно, то гаряче*», «*то радіє, то сумує*»); градаційні, де один елемент підсилює або доповнює інший, створюючи ефект градації або наростання («*не лише діти, але й внуки*», «*не тільки талановитий, але й скромний*») [48, с. 38]. Ці відношення в сурядних словосполученнях є похідними від семантико-синтаксичних відношень у складносурядних реченнях, тобто вони базуються на тих самих логічних зв'язках.

Отже, у сучасній лінгвістиці, зокрема в галузі синтаксису, питання, що стосуються словосполучення як окремої синтаксичної одиниці, її граматичної

сутності та класифікації зберігають свою актуальність та залишаються предметом наукових дискусій. І хоча питання про класифікацію словосполучень залишається досить неоднозначним, кожна з розглянутих класифікацій відображає різні аспекти словосполучення як мовної одиниці. Вони не є взаємозаперечними, а навпаки, доповнюють одна одну, дозволяючи комплексно аналізувати структуру, значення та граматичні властивості словосполучень, тому для повного аналізу словосполучення необхідно враховувати всі ці критерії.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «МАМІЙ»

2.1. Роман Марії Матіос «Мамі» як об'єкт системного аналізу словосполучень у синтаксичній структурі художнього тексту

Роман Марії Матіос «Мамі» (2023) має підзаголовок «Драма на шість дій», що є концептуальним продовженням жанрової традиції авторки, започаткованої у творі «Солодка Даруся. Драма на три життя». Відсутність у назві слова «життя» свідчить про особливе авторське позиціонування, яке акцентує увагу на переживанні втрати як фундаментальній зміні існування матері. Підкреслення драматургічної форми через визначення «на шість дій» відображає ідею переходу від повноцінного життя до своєрідного «автоматичного» існування після смерті дитини [24].

Твір складається з шести частин, які розкривають п'ять драматичних історій. Усі вони об'єднані спільною темою – найтяжчою втратою для матері (смерть єдиного сина). Підзаголовки перших чотирьох історій конкретизують хронологічний і географічний контекст дії: «Мама Марія» (Україна, відтепер і назавжди), «Мама Веронця» (Україна, 2015 рік), «Мама Михайлина» (Україна, період між 1952 та 2015 роками), «Мама Сидонія» (Україна), «Мама Мамая» та «Піста» [29]. О. Буряк вважає, що авторська хронологія і топоніміка демонструють прагнення підкреслити фатальну зумовленість людських долі історичними подіями та соціальними обставинами. Образ безжальної історії, що подібно до колісниці трощить життя, присутній і в цьому творі. Саме такі події породжують особисті драми, розгортаючись на тлі віковичної боротьби України за право бути вільною і незалежною – хай то в часи АТО, сучасної війни з Росією або радянської окупації Західної України [7, с. 197].

Слова присвяти на початку книги створюють емоційний, щирий тон розповіді та натякають на психологічну автобіографічність (оскільки у 2019 році Марія Матіос пережила втрату свого 35-річного сина). Присвята звучить так: *«Пам'яті мого єдиного сина Назарія, пам'яті всіх синів, кого не дочекалися*

їхні матері, а також бездонній силі материнської любові і страждання» [29, с. 5].

Особистий досвід та глибоке співчуття до матерів, чиї серця розриває війна, стали рушійною силою для написання роману. Книга постає не лише як спроба осмислити власну трагедію, але і як звернення до суспільства з метою усвідомлення жахливих наслідків війни для найвразливіших – сімей та дітей. Саме тому письменниця ставить болісне запитання, що пронизує всю оповідь: *«Що залишається матері, коли життя забирає у неї найцінніше – власну дитину, і вона опиняється у прірві відчаю і безсилля? Де вона бере сили не збожеволіти від невимовного болю і вселенської скорботи, які вже навечно оселилися у її серці?»* [29, с. 2]. Цей крик душі, винесений на сторінки, є не лише відображенням індивідуального горя, але й болем усіх матерів, які втратили своїх дітей у вирі війни.

Розпочинаючи першу частину роману епіграфом зі слів Авви Доротея: *«Повір Богові, що ти зможеш»* [29, с. 9], Марія Матіос одразу задає важливий морально-філософський тон усьому твору. Ці слова стають своєрідним дороговказом, підкреслюючи ідею внутрішньої сили та необхідності самопереконавання у здатності жити далі навіть тоді, коли біль здається нестерпним і позбавляє існування будь-якого сенсу.

Героїня першого розділу, мама Марія, опиняється у вирі такого горя – втрати сина. Її спроби знову знайти опору в житті проявляються у спілкуванні з померлою дитиною на духовному рівні, у трансцендентному вимірі. Майстерність авторки полягає у надзвичайно тонкому відтворенні психологічного стану жінки, що досягає апогею завдяки її вмінню використовувати надзвичайно точні та експресивні словосполучення. Читач відчуває разом з Марією її *«розірвані альвеоли»* та *«продірявлене серце від болю»* [29, с. 12].

Марія підноситься до символічного образу Богоматері, створюючи власний, «небесний» світ, де її страждання набуває особливого, майже сакрального значення. У цей простір органічно влітається асоціація сина з

Білим Голубом – традиційним символом Святого Духа, чистоти та небесного посланця. Душа матері, немов птах, лине в інший, духовний вимір, туди, де тепер перебуває її дитина, шукаючи там розради та продовжуючи невидимий зв'язок. У цьому контексті епіграф стає не просто настановою, а й відображенням внутрішньої боротьби героїні за можливість якщо не повернутися до повноцінного життя, то хоча б знайти спокій у вірі та духовному єднанні з померлим сином [7, с. 197].

Композиція тексту, побудована за принципом замкненого кола, перегукується з ідеєю безсмертя у творах Мікеланджело, створюючи відчуття гармонії між життям і смертю. Перша історія виступає своєрідним реквіємом, у якому сюжет розгортається у формі внутрішнього монологу матері, що з часом переходить у потік свідомості. Центральними художніми символами є дорога і цвинтар як «місця пам'яті», де зберігається зв'язок між живими і мертвими. Мнемонічні образи (свічка, білий голуб, хмара, флейта) виступають знаками духовної присутності сина, через які мати намагається подолати межу між земним і небесним. Водночас перформативність пам'яті передається через тілесні описи болю («удари серця», «судоми дихання»), що конкретизують фізичне втілення душевної травми. Поступово героїня переходить в онейричний (сновидний) простір, де у візіях та мареннях її душа знаходить можливість зустрічі з душею сина, що надає тексту рис сакральності та перетворює материнський біль на акт очищення, любові й пам'яті [52, с.131-132].

Частини «Мама Веронця» та «Мама Михайлина» у романі виступають як два тематично пов'язані епізоди, що відображають материнське горе у різних історичних контекстах, але з ідентичним руйнівним психологічним ефектом. У тексті лінгвістичні засоби, зокрема інтенсивні дієслівні конструкції та експресивні прикметники, відтворюють момент кризової реакції матері на новину про загибель сина в сучасній війні на сході України. Звукові та інтонаційні особливості внутрішнього мовлення героїні, зокрема використання повторів та вигуків, формують образ фізичного, майже інстинктивного крику, який символізує безпорадність і безмежний біль. У частині «Мама Михайлина»

лексичні метафори, такі як «*дірка у грудях, як від кулі*» та «*туга – густа, мов смола*», підкреслюють хронічний характер страждань, які, попри історичний розрив, залишаються однаково гострими. Ці образи ілюструють незмінність материнської втрати крізь час і простір [7, с. 198].

Основна сюжетна лінія роману зосереджена на образі матері Сидонії – сільської медсестри, що живе в самотності та перебуває під опікою свого керівника. Її єдиний син загинув добровольцем на початку російсько-української війни під Іловайськом. До гіркоти втрати додається байдужість оточення та жорсткість бюрократичної системи, з якою Сидонія змушена вести боротьбу.

Події цієї частини розгортаються до початку повномасштабного вторгнення, коли більшість суспільства жила в ілюзії віддаленості від війни. Замість підтримки Сидонія стикається із цинічними плітками та знеціненням її особистої трагедії. Люди, далекі від фронтових реалій, за інерцією поширюють сумнівні чутки, ставлячи під сумнів героїзм її сина та дорікаючи йому за те, що нібито «покинув матір». Безжальні судження, як-от: «*Коли би був добрий син, не лишив би маму саму*» або «*То, може, десь тепер син Сидонин валяється так само, як колись під парканом валявся, а каже, що на війні*» [29, с. 108], ілюструють поширену в той час легковажність та неспроможність усвідомити справжню ціну війни й глибину втрати. Така соціальна сліпота стає додатковим болісним випробуванням для матері, підкреслюючи не лише її особисту драму, а й духовну незрілість суспільства на порозі великої війни [34, с. 163].

У п'ятому розділі роману авторка створює незвичайний образ матері – старої Їленки, яка виявляє особливу прихильність до кота Мамає. Для самотньої жінки цей кіт стає «живою істотою», об'єктом турботи, розмов та переживань. Ця нетрадиційна «материнська» роль Їленки має глибоку передісторію. Колись, відповідаючи на запитання про заміжжя та дітей, вона гостро відповідала, жартуючи: «*Мама я. Мама! Ондечки якого файного кота замість чоловіка і дитини маю. Так що мама я. ...Так і прозвали в селі бабу Їленку мамою Мамає*» [29, с. 281].

Справжня материнська сутність Їленки проявляється у безкорисливій турботі про kota. Вона готова віддати йому останнє, прощає всі витівки та щиро переймається його майбутнім після своєї смерті. Хоча ця історія може здатися відстороненою від інших оповідей матерів, які втратили дітей, але саме «дивність» образу Їленки підкреслює глибокий драматизм жіночого буття в романі. Вона відображає гостру трагедію жінки, яка, не маючи можливості стати матір'ю, інстинктивно заповнює порожнечу любов'ю до живої істоти, демонструючи незнищенність материнського інстинкту навіть у найнезвичайніших проявах [8, с. 115-116].

Емоційним апогеєм роману стає шоста частина – «Пієта» («Коли зустрічаєш жінку у траурній хустці»), розміщена як поетичне звернення після основної наративної частини. У ній авторка від імені всіх згорьованих матерів звертається до оточення з проханням про тишу та повагу до їхнього горя: не втручатися, не засуджувати, а дозволити пережити втрату наодинці. Звернення підкреслює, що *«Скорбота матері безмежна... Вона поза часом і осудом»*. Водночас це і попередження, що подібна трагедія може торкнутися кожного. Назва цієї частини твору навіює алюзії на оплакування Богоматері Ісуса Христа, виводячи образ убитої горем матері на позачасову і позапросторову суспільну авансцену. Такий художній прийом встановлює зв'язок із першою дією твору – «Мама Марія». Тобто «Пієта» виступає важливим підсумком роману, демонструючи, що особисті трагедії героїнь набувають спільного болю, який потребує розуміння та співчуття [14, с. 85-86].

У творчості Марії Матіос виразно простежуються екзистенційні мотиви, зокрема проблема кризових станів, які часто призводять до самотності та стають вихідним етапом усвідомлення власного буття. Письменниця занурює своїх героїв у ситуації, що у філософській літературі визначаються як добровільна ізоляція, показуючи різні реакції персонажів на світ і самих себе. Такий художній підхід дає змогу авторці підкреслити одну з основних ідей екзистенціалізму – унікальність кожної особистості та її неповторного буття. Аналізуючи стани самотності жіночих персонажів, можна помітити різні

комбінації екзистенціалів, емоційно-етичну багатоплановість і специфічну динаміку переживань. Попри те що прозу Марії Матіос іноді називають мелодраматичною чи сентиментальною, глибший аналіз доводить її філософічність і відповідність основним ідеям екзистенціалізму, зосередженим на внутрішньому світі людини [54, с. 174].

Роман «Мамі» Марії Матіос глибоко розкриває психологію жінки-матері, занурюючи читача у колективне свідоме і підсвідоме. Аналіз лексико-граматичних, синтаксичних та семантичних особливостей словосполучень дає змогу виявити не лише тонкощі емоційного стану героїнь, а й розкрити індивідуальність кожного образу. Психологічний портрет персонажів формується через характерні мовні засоби, завдяки чому роман є цінним об'єктом для системного аналізу словосполучень у структурі художнього тексту.

Крім того, синтаксична структура твору, зокрема застосування певних типів синтаксичних зв'язків у словосполученнях, допомагає зрозуміти, як авторка формує ідею материнства. Назви розділів, що часто містять іменникові словосполучення, створюють міжтекстові зв'язки й алюзії, які посилюють емоційний та філософський зміст твору. Дослідження внутрішнього мовлення героїнь, що будується на особливих словосполученнях, дозволяє проникнути у найпотаємніші думки та переживання жінок.

Отже, системний аналіз словосполучень не лише доповнює, а й значно поглиблює філософське, психологічне та феміністичне осмислення образу матері в прозі Марії Матіос.

2.2. Типи словосполучень за морфологічною природою опорного слова

Системний аналіз синтаксичних одиниць художнього тексту – це один із основних напрямів лінгвістичного дослідження, що дозволяє поглиблено розкрити ідіостиль автора та функціональний потенціал мовних засобів. У цьому розділі зосереджено увагу на романі Марії Матіос «Мамі» як репрезентативному корпусі для вивчення різновидів словосполучень за морфологічною характеристикою опорного слова.

Дослідження спрямоване на з'ясування того, яким чином специфіка окремих категорій словосполучень – іменникових, прикметникових, дієслівних, прислівникових, числівникових і займенникових – впливає на формування психологічної глибини образів, створення смислового навантаження та втілення авторської концепції материнства. Такий аналітичний підхід дає змогу не лише систематизувати мовний матеріал, а й окреслити функціональну роль словосполучень у прозовому тексті, що сприяє моделюванню багатопланової художньої дійсності.

У межах аналізу виділяємо різні типи словосполучень. Першим різновидом є іменникові (субстантивні) словосполучення – «однакова **біда**», «**моя депресія**», «**гіркота в голосі**», «**безсонні марення**», «**відчаю втрати**», «**талант до страждання**», «**хвороблива фантазія**», «**невинна душа**», «**розірвані альвеоли**», «**безмежна скорбота**», «**густа темінь**», «**несподіваний сон**», «**слізним поглядом**», «**передсмертна сповідь**», «**різкого болю**», «**несамовитими очима**», «**продірявлене серце**», «**сльозогінні залози**», «**випробувальний день**», «**могили Сина**», «**звуглена душа**», «**бездонний простір**», «**блискавка інфаркту**» [29]. Ці словосполучення відіграють важливу роль у розкритті внутрішнього світу персонажів, передачі їхніх емоційних станів, створенні глибокої, часто трагічної атмосфери та формуванні концептуальних полів твору. Авторка застосовує їх не лише для позначення об'єктів чи явищ, а й для надання додаткових смислових та експресивних відтінків, збагачуючи художній образ. Частина словосполучень акцентує на психоемоційному стані героїнь, відтворюючи їхню тривогу, внутрішні переживання та нестабільність («**безсонні марення**», «**моя депресія**», «**безмежна скорбота**»). Особливу увагу привертають конструкції, що ілюструють фізичні страждання («**розірвані альвеоли**», «**різкого болю**», «**сльозогінні залози**»), створюючи образ глибокої тілесної й ментальної агонії. Прикметники в цих сполученнях вирізняються високою експресивністю, підкреслюючи інтенсивність переживань. Зокрема, метафоричні поєднання «**звуглена душа**» та «**продірявлене серце**» виступають символами крайнього емоційного виснаження та травми. Окрему групу

становлять словосполучення, що відображають динамічність, невизначеність та пошук смислів («*несподіваний сон*», «*випробувальний день*», «*бездонний простір*»), що вказує на рухомість внутрішніх і зовнішніх обставин. Ці конструкції віддзеркалюють широкий спектр людських почуттів (смуток, розпач, тривогу), тілесних відчуттів (болю) та абстрактних понять (доля, час, смерть), що є важливими маркерами для розуміння сюжетної лінії твору.

Із позиції стилістики, частотний аналіз свідчить про домінування іменникових словосполучень як засобу психологічної репрезентації в романі. Їхня роль полягає не лише у функції опису, а й у створенні багатозначних експресивних образів, які безпосередньо впливають на сприйняття твору читачем. Завдяки ефективному використанню прикметників-означень і розгорнутих метафоричних форм авторка трансформує звичайні поняття на символи внутрішнього спустошення, що дозволяє глибоко втілити концепцію материнства, пронизану драматизмом.

Прикметникові (ад'єктивні) словосполучення – «*зіпрілий до смороду*», «*задерта до неба*», «*безкровний з лиця*», «*почорнілу від ридань*», «*задертим краєм*», «*пристрасним до людей*», «*запальним до неправди*», «*злилого з кров'ю*», «*продірявлене від болю*», «*приросле до рани*», «*чуйні до плачу*», «*убитої блискавкою*», «*заспокоєна в небесах*», «*переломлена в попереку*», «*солений від сліз*», «*невідплаканий між людьми*» [29].

У романі прикметникові конструкції виступають потужним засобом деталізації глибоких психологічних портретів та створення багат шарової атмосфери. Вони не просто виконують функцію опису, а посилюють образність, надаючи предметам, явищам і станам специфічних, часто метафоричних характеристик, що розкривають їхню якісну природу.

Значна кількість таких словосполучень наголошує на тілесних проявах страждань. Вони змальовують фізичний занепад, наслідки травматичних ушкоджень та виснаження, використовуючи прикметники, що викликають сильні сенсорні асоціації – від запаху до кольору і форми пошкодження («*зіпрілий до смороду*», «*безкровний з лиця*», «*приросле до рани*»). Ці

характеристики підкреслюють жорстокість навколишньої реальності та невимовний біль, який доводиться переживати персонажам.

Інша група прикметникових словосполучень зосереджена на вираженні інтенсивних емоційних переживань та психічних станів («*солений від сліз*», «*почорнілу від ридань*»). Вони відтворюють безмежне горе, виснаження від постійних сліз, внутрішню порожнечу, часто через асоціації з фізичним ушкодженням, що посилює емоційний ефект. Такі образи демонструють, що душевний біль настільки глибокий, що залишає не менш руйнівні шрами.

Деякі конструкції висвітлюють співчуття та чутливість до чужого болю («*чуйні до плачу*»). Використання дієприкметників у цих конструкціях підкреслює результат тривалого процесу страждання, акцентуючи на його незворотності. Наприклад, поєднання «*продірявлене від болю*» не лише описує стан, а й виступає символом руйнівного впливу на саму суть людини.

Крім того, є словосполучення, що репрезентують внутрішні риси характеру та моральні позиції персонажів, відображаючи їхню здатність до глибокої емпатії та неприйняття несправедливості («*пристрасним до людей*», «*запальним до неправди*»). Ці конструкції акцентують на високих етичних принципах героїв і їхній рішучості у боротьбі за справедливість, що є одним із провідних мотивів у творчості Марії Матіос.

Числівникові (нумеральні) словосполучення – «*один-два воїни*», «*два життя*», «*тридцять секунд*», «*три дні*», «*п'ять сіл*», «*багато часу*», «*дві ночі*», «*кілька разів*», «*трьох днів*», «*три шкварки*», «*скільки сили*», «*два-три кроки*», «*один з нас*», «*кілька років*», «*десять разів*», «*одного ранку*», «*багато свічок*» [29].

Порівняно з іменниковими та прикметниковими словосполученнями числівникові конструкції мають менш виражене емоційно-експресивне навантаження і вживаються в тексті з нижчою частотністю. Це зумовлює їхню специфічну стилістичну функцію – не створювати емоційну атмосферу, а точково її акцентувати або структурувати наратив, фокусуючи увагу читача на часових, просторових чи кількісних координатах.

На перший погляд ці словосполучення виконують переважно денотативну функцію – указують на кількість або тривалість. Проте в контексті художньої прози Марії Матіос навіть такі, здавалося б, нейтральні одиниці, як *«три дні»*, *«два життя»*, *«дві ночі»*, набувають символічного значення. Уживані в межах обмеженого хронотопу, вони підкреслюють відчуття вичерпаності ресурсу – часу, сил, простору для дій – і водночас увиразнюють внутрішні стани героїв.

Особливої уваги заслуговують словосполучення з неозначено-кількісними числівниками (*«кілька разів»*, *«багато свічок»*). Вони не лише передають невизначеність чи повторюваність подій, а й показують глибинне емоційне виснаження, фіксуючи хронічність їхніх переживань. Такі конструкції сигналізують про тривалість або циклічність душевного напруження, вказуючи на неможливість подолати травматичний досвід.

Таким чином, числівникові словосполучення в романі, попри їхню обмежену кількість, виконують важливу семантико-прагматичну функцію – не лише маркують часові або кількісні рамки, а й опосередковано беруть участь у створенні психологічної глибини тексту, акцентуючи на тривалості екзистенційних криз.

Займенникові (прономінативні) словосполучення – *«стільки люті»*, *«ніякого встиду»*, *«дещо нервово»*, *«жодного слова»*, *«кожен з хрестів»*, *«казна-скільки часу»*, *«стільки прикrostі»*, *«тієї крихти»*, *«жодного мускула»*, *«з кожним кроком»* [29].

Ці конструкції хоча й не становлять кількісної домінанти в тексті, але відіграють помітну стилістичну роль у моделюванні складних семантичних шарів художнього світу. Основна функція займенникових словосполучень полягає не в номінації об'єктів, а у фокусуванні на кількісно-якісних параметрах певних станів, процесів чи явищ, здебільшого негативного характеру. Зокрема, конструкції з означальними займенниками на зразок *«стільки люті»*, *«стільки прикrostі»* активізують семантику надмірності, підкреслюючи рівень психоемоційної напруги та перетворюючи ці стани на метафоричні категорії.

Заперечні конструкції, зокрема *«жодних подразників»*, *«жодного слова»*, *«жодного мускула»*, маркують стан повної порожнечі, байдужості або втрати чутливості, показуючи граничну відчуженість персонажів від зовнішнього світу. Вони конструюють образ ізоляції як фізичної, так і ментальної, у межах якої навіть найменші прояви емоцій чи реакцій втрачають сенс.

Водночас словосполучення з неозначеними займенниками (*«казна-скільки часу»*, *«дещо нервово»*) увиразнюють динаміку психоемоційного стану, фіксуючи його невизначеність, розмитість і протяжність у часі. Ці конструкції вводять елемент часової неструктурованості, що є характерним для внутрішнього монологу персонажів, які переживають тривалий травматичний досвід. У таких випадках мова втрачає конкретність, а суб'єктивне сприйняття реальності стає домінантним чинником наративу.

Крім того, словосполучення з означальними або зворотними займенниками не лише індивідуалізують досвід, а й вводять елементи узагальнення, перетворюючи приватне на колективне. У цьому контексті займенники виконують роль символічних маркерів, що водночас універсалізують трагедію.

Дієслівні (вербальні) словосполучення – *«розігнати темінь»*, *«вхопитися за серце»*, *«молитися ревно»*, *«закопати живцем»*, *«прибрати мітку»*, *«задушити з любови»*, *«звільнити від муки»*, *«повідомити про смерть»*, *«різати по живому»*, *«чорно побиватися»*, *«добивати тугою»*, *«рятувати сина»*, *«вирізати серце»*, *«виплакати очі»*, *«не чули радості»*, *«вгризатися в голубінь»*, *«чуже смакувати»*, *«побріхувати поза очі»*, *«пальцями показувати»* [29].

Вербальні словосполучення у творі Марії Матіос *«Мамі»* є динамічним і надзвичайно експресивним засобом, що розкриває інтенсивність дій, внутрішні переживання та взаємодії персонажів.

Характерною рисою цих конструкцій є їхня експресивна насиченість та семантична глибина. Багато з них фіксують моменти крайнього емоційного напруження, психічного зламу або тілесної межової реакції (*«вхопитися за*

серце», *«вирізати серце»*, *«виплакати очі»*). У подібних випадках дія набуває метафоричного виміру, в якому фізичне і психологічне поєднуються в єдиний художній жест.

Значну частину становлять вербальні конструкції, що відображають соціально-мовленнєву динаміку – зокрема, механізми відчуження, засудження та соціального контролю. Вирази на зразок *«побріхувати поза очі»*, *«пальцями показувати»*, *«чуже смакувати»* відтворюють специфіку міжособистісної взаємодії в умовах тиску, ізоляції та морального осуду. Вони не тільки репрезентують поведінкові моделі, а й відображають простір, у якому розгортається дія роману.

Окрема група дієслівних словосполучень передає спроби героїв опанувати або трансформувати свій психоемоційний стан. Конструкції *«звільнити від муки»*, *«повідомити про смерть»* демонструють прагнення до внутрішнього балансу або полегшення, що нерідко виявляється ілюзорним або недосяжним. Авторка через них фіксує парадоксальний характер таких спроб: з одного боку – прагнення подолати біль, з іншого – його фатальна невикорінність.

Дієслівні словосполучення також слугують для вираження емоційного ставлення. У прикладі *«чорно побиватися»* прислівник «чорно» не лише вказує на інтенсивність дії, а й додає емотивну конотацію безпросвітнього горя. Це дозволяє авторці передати ступінь відчаю, використовуючи синтаксичний засіб, що поєднує дію з її емоційним забарвленням.

У граматичній організації тексту авторка майстерно використовує перехідні дієслова з прямим додатком для демонстрації активних, часто агресивних, дій, спрямованих на об'єкт. Наприклад, у словосполученнях *«розігнати темінь»*, *«вирізати серце»* дієслова чітко вказують на цілеспрямовану, хоч і метафоричну, дію, що підкреслює активну боротьбу героїв із зовнішніми обставинами або внутрішнім болем. З іншого боку, неперехідні дієслова підкреслюють стан або процес, що розвивається в часі, і наголошують на пасивності чи стабільності страждань.

Прислівникові (адвербіальні) словосполучення – «*разом із кров'ю*», «*ляжливо від крику*», «*впродовж тижня*», «*нестерпно до млости*», «*сумно від втрати*», «*зовсім інше*», «*особливо важко*», «*щосили кулаком*», «*байдуже їй*», «*дотепер як німий*», «*разом із болем*», «*углиб лісу*» [29].

У романі ці синтаксичні конструкції виконують складну функцію – не лише уточнюють спосіб, ступінь або обставини дії, а й беруть активну участь у формуванні тла тексту. Їхня роль не зводиться лише до синтаксичної – вони є носіями емоційної тональності, внутрішнього руху думки й почуття, що визначає специфіку мови твору.

Такі словосполучення, як «*нестерпно до млости*», «*сумно від втрати*», «*ляжливо від крику*» передають стан психіки персонажів – біль, тугу, страх. Усі вони ґрунтуються на внутрішній реакції на зовнішній подразник, вказуючи на вплив середовища або подій на емоційне буття матерів. Їхня структура, що передбачає наявність прислівника та прийменникового уточнення, моделює причинно-наслідковий зв'язок між внутрішньою реакцією та зовнішнім стимулом.

Інша група адвербіальних конструкцій «*байдуже їй*», «*особливо важко*» вказує на ступінь відчуженості або нездатності до повноцінного емоційного реагування. «*Разом із кров'ю*», «*щосили кулаком*» – словосполучення, які впроваджують тілесну жорсткість, дієвий момент, конфлікт, і мають функцію звуково-сміслової атаки на читача.

Прислівникові конструкції також формують просторову локалізацію та художню образність. Словосполучення «*углиб лісу*» не лише вказує на місце дії, а й надає простору символічного значення. Цей аспект прислівників допомагає письменниці будувати багатопланову реальність, де фізичні координати тісно переплітаються зі станом персонажів.

Загалом прислівникові словосполучення у романі створюють багаторівневу стилістичну палітру від інтимної сповіді до соціального крику. Уточнюють темп і ритм оповіді, поглиблюють емоційний профіль героїв,

формують просторову і часову локалізацію подій, відтворюють настроєвий фон, у якому розгортається дія.

Отже, аналіз словосполучень за морфологічною природою опорного слова у романі «Мамі» Марії Матіос доводить високий ступінь системності у використанні синтаксичних одиниць для розкриття авторської концепції. Мовна структура тексту не обмежується описовістю – вона виконує функцію психологічної, тематичної та символічної архітектури твору. Словосполучення різних типів не просто передають зміст, а створюють пластичну тканину емоційного переживання, формують атмосферу скорботи, болю, внутрішнього спротиву та пам'яті.

Найбільш частотними у тексті є іменникові, прикметникові та дієслівні словосполучення. Саме вони формують основу ідіостилю письменниці, репрезентуючи широкий спектр афективних станів, символізуючи втрату, біль, материнське страждання, спротив та внутрішнє спустошення. Їхній вплив на читача базується на глибокій метафоричності, емоційній насиченості й образній виразності.

Числівникові та займенникові словосполучення вживаються значно рідше і використовуються для точкових акцентів – підкреслення інтенсивності, обмеженості або невизначеності. Їхня низька частотність є свідомим художнім прийомом, що дозволяє письменниці зосередити увагу читача на найбільш важливих аспектах. Прислівникові словосполучення забезпечують емоційний ритм, просторову локалізацію подій і глибину переживань, підкреслюючи як динамічні, так і статичні стани персонажів.

Морфологічна основа словосполучень визначає їхню функцію в тексті: іменник – фіксує об'єкти і стани, прикметник – надає їм якісного забарвлення, дієслово – активізує дію та емоцію, числівник – впорядковує часові й кількісні виміри, займенник – формує оцінне узагальнення або вказівку, прислівник – задає ритм, спосіб та міру.

2.3. Типи словосполучень за будовою

У творі Марії Матіос типи словосполучень за будовою відіграють важливу роль у формуванні стилістичної різноманітності, ритміки мови та вираженні складного емоційного стану героїнь. Аналіз таких мовних конструкцій передбачає виявлення внутрішньої структури синтаксичних зв'язків між компонентами, визначення ступеня ускладненості та характеру взаємодії елементів. У межах такого підходу розрізняють прості (двокомпонентні словосполучення з прямим граматичним зв'язком), складні (конструкції з розгорнутою модифікацією, часто з ускладненими детермінантами) та комбіновані словосполучення, що поєднують різнорівневі та поліструктурні складники.

У романі «Мамі» спостерігаємо функціонування словосполучень усіх трьох типів:

1. Прості словосполучення – *«погляд до неба», «невеликовним болем», «жалости до себе», «грішний язик», «гучний плач», «жасне виття», «зморщені руки», «мокрі очі», «дірку у грудях», «осиротілій мамі», «різати словами», «лід під грудьми», «розрив серця», «дірочкою під серцем», «безумні очі», «гостре повітря», «безсердечні люди», «нелюдську мить», «переповнені легені», «оболонка без серця» [29].*

Ці синтаксичні одиниці, попри зовнішню лаконічність, мають значну емоційну навантаженість. Вони акумулюють біль, тривогу, внутрішній надрив, зводячи складні переживання до образно-компактних формул. Наприклад, *«розрив серця», «жасне виття», «безумні очі»* – це синтаксично мінімальні, але семантично граничні конструкції, що мають високу напругу.

У словосполученнях *«осиротілій мамі», «оболонка без серця»* проста структура слугує для передачі глибокої символічної конотації, актуалізуючи теми материнської втрати, спустошення та відчуження. Особливу роль відіграють кольорові, сенсорні, тілесні прикметники (*«зморщені руки», «безкровне серце», «мокрі очі»*), що втілюють фізіологічні прояви страждання та надають художньому мовленню кінестетичного виміру.

Такі сполуки, як *«грішний язик»* та *«безсердечні люди»*, розкривають моральний вимір персонажів, відображаючи їхнє сприйняття світу. Емоційна глибина тексту посилюється через контрастні та загострені образи: *«нелюдську мить»* підкреслює нестерпність переживань, що виходить за межі звичайного людського досвіду, а *«гостре повітря»* створює відчуття напруги й дискомфорту.

Прості словосполучення є не лише локальними семантичними ядрами, а й елементами поетичної ритміки, формуючи динаміку, емоційні паузи, внутрішні монологи персонажів. Їхня лаконічність є наративною перевагою, яка дозволяє передати важкий зміст без надмірної ускладненості. Мовні конструкції виконують інтенсивну функцію психологічного маркера, поєднуючи простоту форми з глибиною змісту, що особливо характерно для стилю Марії Матіос.

2. Складні словосполучення – *«бездонній силі любові»*, *«виплакала очі до дна»*, *«топить горе в сльозах»*, *«загнати її в могилу»*, *«приблудний біленький котик»*, *«її несамовитою впертістю»*, *«босоніж прасувати асфальт»*, *«родимий знак сина»*, *«холодні задубілі ручки»*, *«жахкий гортанний крик»*, *«безпросвітна чорна пелена»*, *«дорога матері до могили»*, *«небесні очі Сина»*, *«розстріли майданівців упритул»* [29].

Складні синтаксичні одиниці становлять помітну стилістичну домінанту у романі, адже поєднують у собі різнотипні граматичні зв'язки, що відходять від одного головного компонента – іменника, дієслова чи прикметника. На відміну від простих словосполучень, які акумулюють біль, складні одиниці забезпечують поглиблення сенсу через уведення контекстуальних уточнень і символічних нашарувань, що відображають усю палітру людських переживань.

Ці конструкції у тексті функціонують на кількох рівнях, забезпечуючи глибину та багат шаровість тексту. Вони розкривають психологічний стан героїв через метафоричне відображення емоційного виснаження та безмежного відчаю. Наприклад, *«виплакала очі до дна»* та *«топить горе в сльозах»* не просто констатують плач, а передають крайній ступінь душевних мук, перетворюючи фізичну дію на символ внутрішньої агонії. Водночас *«її*

несамовитою впертістю» висвітлює інший аспект психіки – незламну волю та опір, що свідчить про внутрішню силу персонажа попри всі випробування.

Емоційне навантаження тексту посилюється за рахунок образів, що вказують на безвихідь та поглинаючий смуток. *«Безпросвітна чорна пелена»* є потужною візуальною метафорою, що символізує повну втрату надії та поглинання свідомості горем. Синтаксичні конструкції *«загнати її в могилу»* та *«дорога матері до могили»* виступають не лише як буквальне передбачення кінця, але й як метафоричне відображення психологічної смерті, повільного згасання життя, спричиненого нестерпними стражданнями.

Особливе місце відводиться групі словосполучень з неочікуваними асоціативними поєднаннями (*«босоніж прасувати асфальт»*), які демонструють індивідуалізовану поетику болю, де зв'язки стають не лише граматичними, а й метафоричними.

Складні мовні конструкції також є носіями авторської концепції материнства. *«Бездонній силі любові»* є центральним образом, що характеризує материнську любов як невичерпне джерело, здатне протистояти будь-яким випробуванням. Це серцевина авторського розуміння материнської сутності – її здатності до самопожертви та безмежної витривалості. Образи, що передають біль втрати (*«холодні задубілі ручки»* та *«небесні очі Сина»*), не просто описують загиблу дитину, а стають глибокими символами зруйнованих надій та сакралізації пам'яті.

Таким чином, складні словосполучення у романі *«Мамі»* є багатофункціональними засобами, що дозволяють автору глибоко зануритися у внутрішній світ героїв, створити насичену емоційну атмосферу та всебічно розкрити складну, часто трагічну, але незламну концепцію материнства.

3. Комбіновані словосполучення – *«рев пораненого звіра»*, *«зламане деревце у бурю»*, *«убійники людських дітей»*, *«клубок кривавого волосся»*, *«болю на пораненій голові»*, *«безкровний з лиця хлопчинка»*, *«гірку із залякним тілом»*, *«розправити свого задубілого хлопчинку»*, *«задубіле тіло її дитини»*, *«потоками нестримуваних сліз»*, *«серце стривоженого лісу»*, *«приварені*

безконечними слізьми», «не одної осиротілої мамі-вовчиці», «жінку у траурній хустці», «доброї долі для сина», «красива війна на екрані» [29].

У романі «Мамі» Марії Матіос комбіновані словосполучення постають як найскладніші синтаксичні утворення. Їхня багатоконпонентна структура дозволяє об'єднувати декілька концептів, створюючи потужні образи, що є фундаментальними для реалізації авторської концепції материнства.

Комбіновані конструкції використовуються для відображення крайнього ступеня болю та відчаю. Візуальні та тактильні образи, такі як *«клубок кривавого волосся», «безкровний з лиця хлопчинка», «задубіле тіло її дитини»,* а також *«гірку із заляклим тілом»* та *«розправити свого задубілого хлопчинку»,* концентровано фіксують момент непоправної втрати, адже передають відчуття смертельної холодності, шоку та абсолютної безпорадності. Вони не просто інформують, а змушують читача відчувати гіркоту втрати, викликаючи сильне співчуття.

Наведені комбіновані словосполучення дозволяють Марії Матіос поєднати особисту трагедію з ширшими історичними та соціальними проблемами. Наприклад, словосполучення *«убійники людських дітей»* виходить за рамки індивідуального горя, вказуючи на руйнівні сили, що спричиняють смерть невинних. Це перетворює біль однієї людини на універсальну проблему моралі й відповідальності. А от *«не одної осиротілої мамі-вовчиці»* створює архетипний образ материнського болю, підкреслюючи його первісну, інстинктивну природу. Крім того, символічні образи, такі як *«серце стривоженого лісу»* і *«жінку у траурній хустці»,* допомагають передати загальну атмосферу тривоги та скорботи.

Отже, аналіз будови словосполучень у творі Марії Матіос «Мамі» демонструє, як прості, складні та комбіновані мовні конструкції виступають основним інструментом психологізму. Кожна група виконує особливу роль у розкритті змісту твору: прості конструкції концентрують біль і переживання в лаконічних образах, складні – будують багатопланові метафори, а комбіновані – інтегрують особисті трагедії в ширший соціальний та історичний контекст.

Такий підхід створює насичену емоційну палітру, що підкреслює незламність материнського духу.

2.4. Типи словосполучень залежно від синтаксичного зв'язку

Дослідження словосполучень за типом синтаксичного зв'язку дозволяє виявити особливості граматичного структурування мовного матеріалу художнього твору, а також простежити стилістичні тенденції, притаманні авторській манері письма. У романі «Мамі» Марії Матіос використовуються словосполучення з різними типами синтаксичного зв'язку – узгодження, керування і прилягання, які у тексті функціонують не лише як граматичні компоненти, а й як засоби образного моделювання.

Узгодження як тип синтаксичного зв'язку є одним із найпоширеніших у структурі словосполучень художнього тексту. Ця граматична модель забезпечує логічний та смисловий взаємозв'язок між залежними та головними словами, роблячи мовлення точним і виразним.

Наприклад, у творі виокремлюємо такі словосполучення – *«нетактовну бесіду», «неприємну розмову», «погані новини», «абсолютна тиша», «темні голови», «заразні писки», «останні хвилини», «завмерле серце», «замкнену душу», «дикі завивання», «бездиханним покотом», «зотлілу душу», «безтямний погляд», «лагідне сонечко», «самотніми ночами», «давню войну», «мертве тіло», «довгоочікувана дитинка», «розбухлий язик», «скам'янілу плоть» [29].*

Як бачимо, усі ці словосполучення є прикладами узгодження, оскільки залежні слова (прикметники, дієприкметники, присвійні займенники) узгоджуються з головними (іменниками) у роді, числі та відмінку (*«безтямний погляд»* – прикметник *«безтямний»* узгоджується з іменником *«погляд»* (ч. р., одн., Н.в.)).

Узгоджені словосполучення, що трапляються в художньому тексті, виконують важливу стилістичну функцію, формуючи емоційне тло та образну насиченість мовлення. Вони є засобом авторської інтерпретації дійсності і дозволяють передати не лише фактичну інформацію, а й внутрішні стани,

оцінки, настрої. Узгодження між прикметником або дієприкметником та іменником забезпечує морфологічну цілісність конструкції, але водночас відкриває простір для стилістичних варіацій – від поетичних метафор до натуралістичних описів. У таких конструкціях реалізується емоційно-оцінна функція, коли означення не просто уточнює предмет, а виражає ставлення до нього та створює контраст. Словосполучення *«нетактовну бесіду»*, *«неприємну розмову»* передають негативну експресію, що відображає напруження. Водночас *«заразні пуски»* і *«темні голови»* виражають неприязнь до оточуючих, підкреслюючи їхню моральну ницість. Такий контраст, як *«лагідне сонечко»*, створює образ тепла і ніжності, що протиставляється загальній трагічній атмосфері твору.

Узгодження також є засобом психологізації тексту. Через тілесні та сенсорні образи такі словосполучення передають внутрішній стан персонажів. Наприклад, *«завмерле серце»* і *«замкнену душу»* символізують глибокий шок і емоційну заблокованість, а *«скам'янілу плоть»* та *«мертве тіло»* – фізичне та душевне заціпеніння, спричинене горем. А ще вони мають метафоричне або символічне навантаження, втілюючи філософські категорії життя, смерті, часу, мовчання, втрати.

Словосполучення з підрядним зв'язком узгодження у романі *«Мамій»* характеризуються морфологічною точністю, забезпечують стилістичну виразність, є засобом емоційної та образної конкретизації та мають символічне навантаження. Ці конструкції є важливими елементами авторської поетики, оскільки дозволяють компактно і точно передати складні психологічні стани, внутрішні конфлікти та атмосферу трагізму, що пронизує весь текст.

При керуванні головне слово вимагає від залежного певної відмінкової форми. Цей зв'язок є одностороннім і не передбачає узгодження за родом, числом і відмінком. І саме це створює більш гнучку структуру, яка дозволяє автору передавати складні відношення – просторові, причинно-наслідкові, емоційні, метафоричні.

У романі знаходимо такі приклади керування – *«уколи в язик»*, *«почервонілим від сорому»*, *«свічки на могилках»*, *«знесилена до краю»*, *«залишки голосу»*, *«кров із дірки»*, *«спіткнутися очима»*, *«набратися сили»*, *«обличчям до землі»*, *«сушить від сліз»*, *«не скупися на радість»*, *«танок у небі»*, *«каркати в тім'я»*, *«захлинатися виттям»*, *«грім у сонце»*, *«відніми життя»*, *«закопай живцем»*, *«збиткувалися над мертвими»*, *«цвяхи в серце»* [29].

У наведених прикладах керування реалізується через різні граматичні форми, що збагачує текст синтаксичною варіативністю. Такі конструкції виявляють внутрішню напругу та психологічну глибину. Наприклад, поєднання дієслова з іменником (*«захлинатися виттям»*, *«збиткувалися над мертвими»*) створює образ дії, що виходить за межі фізичного і набуває іншого забарвлення. Керування також дозволяє формувати складні метафоричні зв'язки, наприклад, *«грім у сонце»* чи *«каркати в тім'я»*, де поєднання слів не є логічно очікуваним, але стилістично виправданим у межах авторської поетики. Ці словосполучення функціонують як засоби поетизації мови, зокрема через несподівані лексичні зіставлення, що активізують уяву читача. Паралельно вони й виконують роль маркерів емоційного стану (*«сушить від сліз»* чи *«почервонілим від сорому»*). Через керування автор досягає ефекту багатозначності, коли одне й те саме словосполучення може бути прочитане буквально, метафорично або символічно – залежно від контексту.

Керування як тип зв'язку забезпечує структурну організацію речення, адже дозволяє поєднувати слова в складні синтаксичні конструкції, формуючи логічні відношення між дією та її об'єктом, станом і причиною, напрямком і метою. Наприклад, *«набратися сили»* чи *«спіткнутися очима»* демонструють, як керування допомагає передати динаміку дії, її спрямованість або наслідок. А ще цей тип синтаксичного зв'язку сприяє семантичному уточненню значення головного слова. Залежне слово, яке стоїть у певному відмінку, конкретизує зміст, додає деталізації. Така точність особливо важлива в художньому тексті, де кожна деталь має значення.

На відміну від узгодження, керування дозволяє використовувати різні відмінкові форми, що збагачує мову морфологічно. Це відкриває можливість для гнучкого поєднання слів, створення нестандартних конструкцій, які не завжди підпадають під традиційні граматичні моделі, але є природними для живої мови. Тобто керування виконує не лише стилістичну функцію, а й є потужним граматичним механізмом, який забезпечує логіку, точність, гнучкість і глибину мовної структури.

Прилягання є одним із трьох основних типів підрядного синтаксичного зв'язку в українській мові, поряд з узгодженням та керуванням. Його основна характеристика – зв'язок лише за змістом, без граматичних показників (відмінкових закінчень, прийменників). Залежний компонент у словосполученні з приляганням є незмінною частиною мови.

Приклади прилягання у творі – *«легше дихати»*, *«намагатися пожаліти»*, *«різко стали»*, *«боляче тїче»*, *«нарешті пожаліти»*, *«вдихати глибоко»*, *«нервово затремтіла»*, *«глухо видихає»*, *«смертельно вжалити»*, *«гучно зацебеніла»*, *«гостро різати»*, *«безжально обтирає»*, *«знесилено тулиться»*, *«різко зтягує»*, *«зникли безвісти»*, *«довго вилежуватися»*, *«легше мовчати»*, *«страждає мовчки»*, *«біжить стрімголов»*, *«терпляче чекати»*, *«прийти пізніше»* [29].

Проаналізовані словосполучення з тексту демонструють багатство семантичних відтінків, які можна передати за допомогою цього типу синтаксичного зв'язку. Вони зазвичай пов'язані з різноманітними обставинними значеннями, що деталізують дію або стан.

Найбільш поширеною групою є та, де залежний прислівник відповідає на питання «як?» (обставина способу дії). Він конкретизує характер або манеру виконання дії. Приклади *«різко стали»*, *«гучно зацебеніла»*, *«глухо видихає»* та подібні яскраво ілюструють, як саме відбувається дія, додаючи певну емоцію. Наприклад, *«нервово затремтіти»* не просто констатує факт тремтіння, а передає його причину – внутрішній стан персонажа.

Інша група передає інтенсивність дії або ознаки (обставина міри й ступеня). Залежний прислівник відповідає на питання «наскільки?», «якою мірою?». Приклад *«смертельно вжалити»* показує, що дія мала найвищий ступінь, а *«не надто перейматися»* навпаки, вказує на недостатній ступінь емоційного залучення.

Натрапляємо також на словосполучення, що вказують на час, коли відбулася дія, відповідаючи на питання «коли?» або «як довго?» (обставина часу). Приклади *«прийти пізніше»* і *«довго вилежуватися»* чітко локалізують дію в часі, що є важливим для побудови сюжету. Спостерігаємо, що такі словосполучення реалізуються у формі дієслівних структур, де прислівник або інфінітив уточнює спосіб, інтенсивність, час чи емоційний тон дії. Наприклад, у поєднаннях *«гостро різати»*, *«боляче тіче»*, *«легше мовчати»*, *«стрімголов біжить»* – залежний елемент не змінюється граматично, але виконує важливу функцію смислового підсилення. Завдяки цьому прилягання дозволяє авторці передавати миттєві реакції, внутрішні імпульси, психологічні стани без надмірної синтаксичної складності. А прислівникові компоненти (*«різко затуляє»*, *«знесилено тупиться»*, *«безжально обтирає»*) додають тексту інтонаційної глибини, створюючи ефект живого мовлення, наближеного до розмовного стилю, але зберігаючи художню виразність.

Прилягання у творі також виконує композиційну функцію, оскільки дозволяє авторці варіювати ритм і темп оповіді. Завдяки незмінності залежного компонента, такі словосполучення легко інтегруються в різні синтаксичні контексти – від коротких реплік до розгорнутих описів. Це сприяє гнучкості мови, що особливо важливо для тексту, насиченого емоційними переходами та психологічними напруженнями.

Варто відзначити й те, що прилягання є надзвичайно ефективним і багатофункціональним засобом синтаксичного зв'язку, особливо у художньому мовленні, адже дозволяє не просто назвати дію, а збагатити її деталями, передати її якість, час, міру, причину, що є необхідним для створення живих і повних образів. Його використання в тексті є свідченням майстерності авторки

у володінні різними синтаксичними інструментами для глибокого розкриття тем і психології персонажів.

Отже, аналіз словосполучень у романі Марії Матіос «Мамі» за типами синтаксичного зв'язку засвідчує багатство та гнучкість мовної організації художнього тексту. Кожен тип зв'язку виконує не лише граматичну, а й стилістичну функцію: узгодження забезпечує гармонійність та образну насиченість описів, керування створює динаміку і психологічну глибину, а прилягання додає мовленню природності, емоційності й темпової варіативності. Через таке розмаїття синтаксичних конструкцій авторка досягає ефекту живого мовлення, зберігаючи водночас художню цілісність тексту.

Система словосполучень у творі постає як структурно-стилістичний інструмент, що допомагає розкрити внутрішній світ персонажів, їхні емоційні стани та світоглядні переживання. Узгодження, керування і прилягання взаємодіють у єдиному мовному просторі, формуючи індивідуальний стиль письменниці, який вирізняється поєднанням ліризму, експресії та філософської глибини.

2.5. Типи словосполучень за характером змістових відношень, що зумовлені лексичним та граматичним значеннями

У романі «Мамі» Марії Матіос словосполучення класифікуються за змістовими відношеннями, що виникають між головним і залежним компонентами на основі їх лексичного та граматичного значення. Це дозволяє виявити глибину смислових зв'язків у тексті та стилістичну майстерність авторки.

У творі простежуються такі типи змістових відношень:

1. Атрибутивні відношення (означальні) – *«дубовими словами», «теперішні безсовісники», «босих ніг», «розтріпану жінку», «закривавлене підборіддя», «безвольними штурпаками», «підкошені ноги», «запеклу кров», «безжальні лещата», «одну сльозичку», «понівеченою голівонькою», «покусаними губами», «замордованих дітей», «материнських очей»,*

«роздертого голосу», «надсадного крику», «устекла вовчиця», «повдовіла мама», «чорною зграєю», «заплаканим мамам» [29]. Ці зв'язки є одними з найпоширеніших. Вони реалізуються через поєднання головного слова (зазвичай іменника) із залежним словом, яке виступає в ролі означення. Залежне слово уточнює або характеризує предмет, вказуючи на його якість, стан, походження, емоційне забарвлення чи приналежність.

У наведених прикладах атрибутивні зв'язки формуються не лише за допомогою прикметників («босих ніг», «безжальні лецата»), а й через дієприкметники («понівеченою голівонькою», «роздертого голосу», «покусаними губами»). Це свідчить про морфологічну різноманітність засобів вираження означення, що збагачує текст стилістично та семантично.

Атрибутивні словосполучення у творі виконують кілька важливих функцій. По-перше, вони допомагають деталізувати образи. По-друге, створюють емоційний фон, який супроводжує сцени або роздуми героїв. По-третє, передають психологічний стан, роблячи це через опис тілесних або зовнішніх ознак. Наприклад, «розтріпану жінку» чи «покусаними губами» – це не просто опис зовнішності, а вияв напруженого емоційного стану. Крім того, вони є важливим інструментом для створення напруги та драматизму. Наприклад, «заплаканим мамам» – це не просто констатація стану, а символ колективного і глибоко особистого горя, що миттєво викликає співпереживання. А «бездиханним покотом» передає не лише фізичний стан, а й загальмовану, пригнічену атмосферу безвиході. «Завмерле серце», «замкнену душу» – це потужні метафори, що передають емоційний шок, травму та внутрішні страждання. Ці словосполучення стають важливими для психологізації тексту: авторка розкриває внутрішній світ персонажів, використовуючи зовнішні ознаки як маркери їхнього емоційного стану.

2. Субстанціальні відношення – «притихлу з подиву», «показувати пальцями», «хапати повітря», «умертви мене», «поцюкана кулями», «перев'язати рану», «хвилина впізнання», «втрачати тяму», «залити отрутою», «вбити мене», «втерти кров», «гатить словами», «краплі крові»,

«*захлинаючись слізьми*», «*залишки сили*», «*звільнитися від життя*», «*обходитися без серця*», «*придушить душу*», «*прорвало сльозами*» [29].

У більшості таких словосполучень головне слово – це дієслово або іменник, а залежне уточнює, що саме відбувається, до чого спрямована дія або що її супроводжує. Вони не просто описують події, а створюють сильний образ, який емоційно впливає на читача. Часто такі вирази є метафоричними: наприклад, у словосполученнях «*придушить душу*» чи «*не вдихне життя*» абстрактні поняття стають майже фізичними об'єктами, з якими можна щось зробити – їх можна знищити, повернути або втратити. Це надає тексту глибини і дозволяє авторці передати сильні почуття через прості, але влучні образи.

Багато з цих словосполучень мають сильно виражене емоційне забарвлення. Наприклад, «*захлинаючись слізьми*» чи «*втрачати тяму*» не просто говорять про сльози чи втрату свідомості, а показують внутрішній стан – шок, відчай, душевну порожнечу. Вони є дуже яскравими, тому що передають не лише дію, а й глибину почуттів, які її супроводжують.

А ще варто зазначити, що усі словосполучення є потужними когнітивними схемами, які активують певні ментальні процеси. Вважаємо, що вони не просто передають інформацію, а апелюють до нашого чуттєвого та емоційного досвіду. Наприклад, «*витріщать очі*» чи «*притихлу з подиву*» змушують мозок миттєво візуалізувати ситуацію, відтворюючи в уяві картинку переляканого чи здивованого обличчя. І важливо, що це робить сприйняття більш інтенсивним та особистим. Аналогічно, «*звільнитися від життя*» активують емоційну пам'ять, викликаючи асоціації з пережитим болем, відчаєм або втратою. Це створює глибокий емпатичний зв'язок між тим, хто говорить (чи пише), і тим, хто сприймає, дозволяючи не просто зрозуміти ситуацію, а «відчути» її.

Хочемо зауважити й те, що вищенаведені словосполучення виконують у комунікації важливі функції, що виходять за межі їхнього буквального значення. Багато з них мають виразну експресивну функцію, тобто їхня мета – не стільки передати факт, скільки висловити ставлення мовця. Наприклад, «*гатить словами*» передає не лише факт словесної агресії, а й відчуття зневаги чи

обурення з боку того, хто говорить. Крім того, деякі словосполучення, «*штовхни зі скелі*» чи «*умертви мене*», мають маніпулятивну функцію, спрямовану на виклик реакції у співрозмовника. Нарешті, у художньому мовленні ці вирази служать для створення атмосфери та розкриття характеру персонажів (наприклад, героїня, що «*хапає повітря*», характеризується як емоційно нестабільна чи та, хто переживає сильне потрясіння, а не просто як людина, що має проблеми з диханням).

Іншими словами, субстанціальні словосполучення в романі – не просто лінгвістичні одиниці, а потужні інструменти, що впливають на свідомість і емоції слухача, формуючи його сприйняття і реакцію. Через них мова тексту перетворюється на простір, у якому не тільки описується дійсність, а й формується глибокий зв'язок між автором, персонажами і читачем.

3. Адвербіальні (обставинні) відношення – «*тримали під водою*», «*іскри з-під язика*», «*паморочилось в голові*», «*звільнитися з пекла*», «*запастися в землю*», «*закопали коло нього*», «*завмерло у грудях*», «*піти на війну*», «*заголосила з несподіванки*», «*млість у серці*», «*слабість в ногах*», «*брехати в очі*», «*дивитися в стелю*», «*поболить у грудях*», «*замикалася в хаті*», «*гамселила з відчаю*», «*решткі під вогнем*», «*мучиться в полоні*», «*перепоховати біля батьків*» [29].

Представлені словосполучення є яскравими прикладами обставинних відношень, які будуються на зв'язку між дією та її обставинами: місцем, причиною, часом, метою або способом. Найчастіше вони створюються за моделлю «дієслово + прийменниково-іменникова конструкція». Головний елемент – це дієслово, яке позначає дію, а залежний – іменник з прийменником або без нього, що уточнює обставини цієї дії.

Більшість прикладів описує саме місце дії, вказуючи, де саме вона відбувається. Словосполучення «*тримали під водою*», «*запастися в землю*», «*перепоховати біля батьків*» чітко локалізують подію в просторі. Конструкції є конкретними і створюють у свідомості чітку візуальну картину. Навіть абстрактні поняття набувають просторової локалізації, як у «*паморочилось в*

голови» або «завмерло у грудях», де голова та груди виступають як ментальні чи емоційні «локації».

Деякі словосполучення вказують на причину дії. Наприклад, «заголосила з несподіванки» пояснює, чому відбулася дія (голосіння). Аналогічно словосполучення «гамселила з відчаю» вказує на внутрішній стан персонажа, що став причиною його агресивної поведінки. Ці обставини додають психологічної глибини, розкриваючи мотивацію дії.

Бачимо, як майстерно використовується тут метафоричне переосмислення (переноситься значення з фізичного плану в психологічний та емоційний). Наприклад, у «іскри з-під язика» обставина місця не вказує на фізичні іскри, а образно позначає гострі, образливі слова. А «звільнитися з пекла» не означає втечу з міфічного місця, а символізує визволення від нестерпних душевних страждань чи надзвичайно важких обставин. Такі метафори, на наше переконання, роблять мову більш виразною і допомагають глибше передати внутрішній стан людини.

Адвербіальні конструкції надають висловам експресивності та динаміки. У словосполученні «рештки під вогнем» обставина місця створює напружений і трагічний образ руйнування та катастрофи. А от «піти на війну» не просто позначає рух у просторі, а є доленосним рішенням. Це надає особливого значення та драматизму, підкреслюючи його важливість у житті людини.

Отже, авторка майстерно використовує різні типи змістових відношень (атрибутивні, субстанціальні та адвербіальні) не просто для опису, а для інтерпретації дійсності. Це дозволяє їй створювати багатопланові образи, передавати складні психологічні стани та формувати глибокий емоційний зв'язок з читачем.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

3.1. Формування знань про словосполучення у школярів: програмний і навчально-методичний аспекти

Вивчення синтаксису є центральним у шкільному курсі української мови, оскільки саме цей розділ граматики є основою для використання мовних одиниць інших рівнів. Опанування синтаксичних конструкцій відбувається за принципом неперервності освіти, починаючи з початкових класів і поглиблюючись з кожним роком, що дозволяє учням накопичувати знання. Цей процес також тісно пов'язаний з двома функціями мови – комунікативною та когнітивною, що підкреслює важливість синтаксису як для спілкування, так і для пізнання світу [31, с.89].

Під час дослідження синтаксису особлива увага приділяється встановленню зв'язків між членами речення та аналізу засобів, які забезпечують поєднання синтаксичних одиниць. Набуття навичок визначення таких зв'язків сприяє глибшому розумінню різниці між словосполученням і граматичною основою речення, засвоєнню правил сполучуваності слів у межах української мови, що, своєю чергою, є основою формування високої культури усного і писемного мовлення [30, с. 128].

Формування знань про словосполучення у школярів є багатоступеневим процесом, який послідовно розвивається протягом усього періоду навчання. Він включає такі етапи: 1) початкова школа (первинне ознайомлення, де учні зустрічаються з поняттям словосполучення на базовому рівні, вчать розрізняти його від окремих слів та речень); 2) 5-ий клас (відбувається пропедевтичне вивчення, що закладає основу для подальшого, більш ґрунтовного опанування); 3) 6-7 класи (у цей період учні засвоюють, як слова можуть сполучатися між собою, що відбувається під час вивчення морфології); 4) 8-9 класи (словосполучення вивчається поглиблено, школярі визначають типи словосполучень за будовою, знаходять граматичні помилки та виконують

повний синтаксичний розбір); 5) 10-11 класи (відбувається узагальнення та систематизація всіх отриманих знань, що дозволяє структурувати матеріал і підготуватися до НМТ) [41, с. 116].

Тема про словосполучення самостійно представлена у 5 класі – «Словосполучення. Відмінність словосполучення від слова й речення. Головне й залежне слово в словосполученні». Аналіз програми для загальноосвітніх навчальних закладів свідчить про комплексний підхід, що охоплює три взаємопов'язані складові: знаннєву, діяльнісну та ціннісну. На першому рівні учень повинен засвоїти базові поняття синтаксису, пунктуації, а також сформулювати визначення словосполучення та речення, пояснюючи їхню відмінність. Діяльнісна складова передбачає, що учень не просто запам'ятовує теорію, а застосовує її на практиці: він вчиться відрізняти словосполучення від інших мовних одиниць, визначати головне й залежне слова, розпізнавати види речень за метою висловлення та інтонацією, а також правильно інтонувати їх. Цей практичний аспект доповнюється творчими завданнями, як-от складання висловлень чи створення текстів для шкільних ЗМІ. Нарешті, ціннісна складова виходить за межі суто лінгвістичних навичок, формуючи в учнів усвідомлення багатства української мови, розвиваючи етичні правила спілкування, а також громадянську відповідальність і патріотизм, що інтегровано через наскрізні змістові лінії [45].

Опанування морфології в 6-7 класах на синтаксичній основі створює сприятливі умови для поглиблення знань учнів про словосполучення. Це дозволяє школярам не просто вивчати частини мови, а бачити, як вони функціонують у реченні. Зокрема, учні аналізують, як залежні слова виражаються різними частинами мови, такими як іменники, прикметники, дієприкметники, числівники, займенники та прислівники. Крім того, вони засвоюють систему засобів синтаксичного зв'язку, звертаючи увагу на закінчення, які поєднують залежні слова з головними. Такий підхід дає можливість постійно тренуватися у визначенні смислових відношень між

словами та утворювати власні словосполучення для використання їх у реченнях, що сприяє закріпленню теоретичних знань на практиці [17, с. 115].

Аналіз навчальної програми 8-го класу демонструє значне поглиблення матеріалу порівняно з курсом 5-го класу, що відображається у всіх трьох компонентах освітнього процесу. Якщо в 5-му класі основна мета полягала у засвоєнні базових понять і визначень, то в 8-му відбувається перехід до їх ґрунтовного розуміння й осмислення. На знаннєвому рівні учень уже не просто формулює визначення, а пояснює різницю між різними синтаксичними одиницями: словосполученням і реченням, а також простим і складним реченням [16, с. 31].

На діяльнісному рівні спостерігається суттєве ускладнення завдань. Замість простого розрізнення головного і залежного слова, школярі вчать аналізувати будову словосполучень і їхні види за способами вираження головного слова. Однією з ключових нових навичок стає редагування текстів, що вимагає вміння знаходити й виправляти граматичні помилки. Завдання стають більш комплексними: від складання простих висловлень до створення проєктів та конспектування науково-навчальних текстів. Це розвиває не лише мовні, а й дослідницькі та аналітичні навички [45].

Ціннісна складова також еволюціонує. Раніше акцент робився на загальному усвідомленні багатства мови, а зараз він конкретизується. Учні усвідомлюють важливість кожного елемента синтаксису для чіткості вираження думки, а також обґрунтовують важливість самостійної роботи з науковими текстами [45].

У старших класах (10-11) вивчення словосполучення здійснюється в межах теми «Синтаксис і пунктуація української мови», що має на меті поглиблення й систематизацію найважливіших відомостей із синтаксису, пунктуації та стилістики. На цьому етапі навчання завершується формування цілісного уявлення про синтаксичну систему української мови, зокрема про словосполучення як основну одиницю синтаксису. Учні не лише повторюють вивчені раніше поняття, а й осмислюють їх у контексті норм сучасної

української мови, розвивають уміння граматично й стилістично правильно поєднувати слова, дотримуючись синтаксичних норм [44].

На практичному рівні школярі аналізують і редагують тексти, виправляють синтаксичні помилки, складають схеми словосполучень, визначають типи зв'язку між словами, вчаться добирати стилістично доцільні конструкції, що формує точність і виразність мовлення. Водночас значна увага приділяється розвитку мовленнєвої культури та комунікативної відповідальності: учні усвідомлюють, що правильне використання синтаксичних конструкцій є показником освіченості та поваги до співрозмовника. Робота з різними видами текстів сприяє формуванню любові до української мови як важливої складової духовної і національної культури [44].

У методиці викладання українського синтаксису і пунктуації для учнів використовується низка лінгводидактичних прийомів, спрямованих на розвиток їхніх мовних навичок. Вони дозволяють не лише засвоїти теоретичний матеріал, а й навчитися застосовувати його на практиці. До них належать: аналіз словосполучень, трансформація синтаксичних одиниць, зокрема поширення й скорочення речень, заміна одних синтаксичних конструкцій іншими, а також їхня перебудова. Учні вчаться складати речення за опорними словами та схемами, що розвиває їхні творчі здібності. Важливою складовою є редагування речень і виконання повного або часткового синтаксичного розбору, часто з використанням графічних символів, що допомагає краще усвідомити структуру мовних одиниць. Крім того, на уроках проводяться спостереження за логічною інтонацією та ритмомелодикою речень, що сприяє розумінню їхнього стилістичного значення. Для залучення школярів до активної роботи вчителі також використовують інтерактивні методи, такі як лінгвістичні казки, пунктуаційні кросворди та ребуси, що робить процес навчання цікавим та ефективним [35, с.19].

Залучення учнів до вивчення синтаксису є складним, але важливим завданням для вчителя, оскільки їм не завжди легко усвідомити практичну

цінність цих знань. Педагогічна стратегія полягає не в передачі теоретичних відомостей, а в демонстрації їхньої прагматичної значущості. Перед початком вивчення розділу «Синтаксис. Пунктуація» доцільно акцентувати увагу на тому, що мовні засоби, які вони вже опанували, є лише «будівельним матеріалом». Синтаксис же, як система, дає розуміння, як з цього матеріалу конструювати речення для точної та виразної передачі думки [32, с. 9].

Варто зазначити, що вивчення синтаксису на основі текстоцентричного підходу є надзвичайно актуальним, оскільки це дозволяє учням опановувати матеріал не в ізоляції, а в реальному контексті, на прикладах текстів-взірців. Застосування цього методу сприяє формуванню широкого спектра навичок: від базового розрізнення мовних одиниць (словосполучень і речень) до глибокого аналізу їхньої структури та функцій. Школярі навчаються визначати головне й залежне слово у словосполученні, розрізняти види речень, а також правильно розставляти розділові знаки [41, с. 116-117]. Така стратегія має практичну спрямованість, адже допомагає учням зрозуміти, як автори використовують синтаксичні засоби для досягнення певних цілей. У свою чергу, це вчить школярів конструювати, редагувати та вдосконалювати власні тексти, обираючи найбільш доречні синтаксичні конструкції для вираження думки. Крім того, залучення до аналізу творів відомих українських письменників стимулює учнівський пізнавальний інтерес та заохочує їх до читання, створюючи міцний зв'язок між синтаксисом, пунктуацією та літературою [41, с. 116-117].

Якісний відбір дидактичного матеріалу та різноманітні методи роботи з ним є ключовими для формування мовної компетентності. Головна мета полягає в тому, щоб допомогти дітям усвідомити, що мова – це не просто набір правил, а гнучкий інструмент для вираження думок і почуттів. Завдяки такому підходу в учнів виховується почуття краси слова, прагнення до точності, виразності та образності власного мовлення. Крім того, це формує у них потребу дотримуватися норм, а також розвиває бажання майстерно оперувати мовними одиницями різних рівнів [18, с. 90].

Формування знань про словосполучення у школярів базується на комплексному застосуванні провідних підходів сучасної лінгвістики та лінгводидактики:

- 1) формально-синтаксичний (структурний), який зосереджений на будові словосполучення, його компонентах (головне й залежне слово) та синтаксичних зв'язках;
- 2) семантико-синтаксичний підхід. Акцент робиться на змістовому наповненні словосполучень. Учні аналізують смислові відношення між словами, що допомагає їм розуміти, як поєднуються поняття для вираження конкретної думки;
- 3) комунікативний підхід, що розглядає словосполучення як елемент комунікації. Його вивчення дозволяє учням усвідомити, як і з якою метою словосполучення функціонують у мовленні. Це сприяє розвитку навичок адекватного вираження власних думок у різних життєвих ситуаціях;
- 4) когнітивний підхід розглядає синтаксис як інструмент пізнання. Завдяки цьому учні можуть систематизувати інформацію та логічно вибудовувати свої думки, використовуючи синтаксичні моделі [2, с.196-198].

Отже, вивчення словосполучення у шкільному курсі синтаксису має важливе теоретичне та практичне значення. Розуміння будови та смислу словосполучень і речень різних типів створює основу для засвоєння норм літературної мови, стилістичних елементів, розвитку виразного читання й удосконалення пунктуаційних навичок. Окрім того, опрацювання синтаксичних тем сприяє поглибленню знань з інших мовних розділів – лексики, фонетики, морфології та орфографії.

Якість засвоєння теми про словосполучення безпосередньо впливає на подальше розуміння матеріалу з синтаксису й пунктуації. Наприклад, вивчаючи речення, учні мають чітко усвідомлювати відмінності між ним і словосполученням – це допомагає сформувати цілісне уявлення про мовну систему, а глибоке ознайомлення з видами словосполучень, їх структурними особливостями та правилами сполучуваності не лише формує мовленнєву

компетентність школярів, а їй допомагає їм краще допомагає відчутти багатство українського слова.

3.2. Система вправ та завдань для розвитку практичних навичок аналізу словосполучень (на матеріалі роману М. Матіос)

Здійснений у попередніх розділах системний аналіз словосполучень у романі Марії Матіос «Мамі» дав змогу окреслити структурні та семантичні особливості синтаксичних одиниць, що формують художній світ твору. Проте теоретичне осмислення не вичерпує всіх можливостей дослідження: важливим етапом є практична апробація отриманих результатів у навчальній діяльності. Саме тому у цьому підрозділі пропонується система вправ і завдань, спрямованих на формування та вдосконалення навичок аналізу словосполучень у школярів.

Вибір роману як навчального матеріалу зумовлений його сучасною проблематикою, глибинною емоційністю та мовною своєрідністю. Текст твору насичений експресивними словосполученнями, які дозволяють розкрити як психологічний стан персонажів, так і авторське світобачення. Робота з цим текстом забезпечує розвиток синтаксичних умінь та формує чутливість до художнього слова, вміння інтерпретувати зміст, аналізувати стильові домінанти.

Система вправ побудована з урахуванням принципів науковості, системності та доступності. Вона поєднує завдання репродуктивного, аналітичного та творчого характеру, що сприяє комплексному розвитку лінгвістичних компетентностей. Особливу увагу зосереджено на інтеграції мовознавчих і літературознавчих підходів, адже аналіз словосполучень у художньому тексті неможливий без урахування їх функціональної ролі у створенні образів і смислів.

Першу вправу у запропонованій системі побудовано як початковий, базовий етап навчання, і вона має назву «Словосполучення в дії». У ній передбачається робота з художнім уривком, що дає змогу учням не лише

побачити словосполучення у природному контексті, а й усвідомити, як саме вони функціонують у структурі емоційно насиченого тексту.

Метою вправи є поступове вироблення в учнів здатності бачити за кожним словосполученням певний змістовий відтінок, інтерпретувати його не лише як граматичну одиницю, а як носія художньої інформації. У процесі виконання завдання школярі не просто виписують словосполучення, а вчаться визначати їхню функціональну роль, розрізняти нейтральні та експресивні конструкції, встановлювати, за рахунок чого створюється емоційне тло висловлювання автора.

Завдання: Прочитайте уривок з роману М. Матіос «Мамі». Знайдіть та випишіть словосполучення. Які словосполучення передають емоційний стан героїні?

«Коли Вакулючка задумувалася про те, про що раніше не здогадувалася, бо безмежна і безповоротна втрата сина заступила всі інші людські біди і притупила жалість до інших, до неї нарешті почали доходити розміри біди, про яку встидаються говорити і ті, хто пройшов крізь пекло, і ті, хто зобов'язаний допомогти їм позбутися пекла в душі. Глухе нерозуміння всього того, що йде услід за війною, переважною більшістю людей несло не меншу загрозу, ніж досвід переживання минулих подій їхніми учасниками» [29, с. 227].

Друга вправа спрямована на розвиток уміння створювати власні словосполучення, що стилістично та емоційно узгоджуються з художнім світом роману («Метафоричний калейдоскоп»). Основна її мета полягає у розвитку чутливості до художнього слова та формуванні навички створювати словосполучення, які здатні передавати складні емоційні стани персонажів і загальну напругу подій. Учні вчаться шукати оригінальні, але семантично вмотивовані поєднання опорних і залежних компонентів, спираючись на образи твору.

Завдання: У романі «Мамі» є багато сильних образів: тиша, біль, пам'ять, страх. Нижче наведено два стовпчики слів, які так чи інакше пов'язані

зі змістом твору. Ваше завдання – з'єднати слово з першого стовпчика зі словом із другого, щоб створити нові, унікальні словосполучення. Потім поясніть, яку атмосферу вони передають і який емоційний стан героя розкривають.

Головне слово	Залежне слово
Серце	Мертве
Тіло	Гучний
Плач	Жасне
Виття	Продірявлене
Повітря	Гостре
Язик	Грішний
Погляд	Дике
Завивання	Безтямний
Крик	Несамовитий
Очі	Переповнені
Легені	Безумні

Таблиця 1.

Наступна вправа спрямована на поглиблене опрацювання словосполучення як структурно-семантичної одиниці, що бере безпосередню участь у творенні художнього образу. Вона передбачає більш детальний, багаторівневий аналіз, у ході якого учні мають змогу простежити взаємозв'язок між граматичною формою словосполучення та його функціональним навантаженням у тексті. Особливу увагу зосереджено на тому, як словосполучення формують психологічні акценти та передають внутрішні переживання.

Завдання: Прочитайте наведений уривок з роману М. Матіос «Мамі». Випишіть 7 словосполучень, які, на вашу думку, є важливими для розкриття емоційного стану героїні або атмосфери сцени. Для кожного словосполучення:

- Визначте тип синтаксичного зв'язку та тип за будовою.
- Визначте тип змістового відношення (означальне, об'єктне, обставинне).
- Визначте тип словосполучень за морфологічною природою опорного слова
- Проаналізуйте, яку функцію виконує словосполучення: описову, емоційну, символічну, метафоричну, психологічну.

«А мені хотілося вбивати. Мене свербіли руки на своїх ровесників, які пили пиво, поки я блював від спогаду про першого вбитого побратима, який спав зі мною у бліндажі бік-о-бік. Я хотів задушити жирного оператора на заправці і здорового вантажника в будівельному магазині, я був би навалював усміхненому до кожного відвідувача бармену в районній кафешиці. Я не міг змиритися, що вони не відчують мого стану, що вони не пережили того, що пережив я. Розумієш? І ще я не міг звикнути до нічної тиші. Вона мене бісила. Я прислухався до звуків так, що мене починали боліти вуха. І тоді я вмикав музику на всю округу. Сусіди викликали поліцію. Поліція дивилася в мої очі... я знав, що вони налиті кров'ю... і мовчки йшли до машини. Моя війна ніяк не закінчувалася. І я не знав, як вона має закінчитися для мене, коли вона ще не закінчилася для тих, з ким я був разом... і хто дотепер там... і хто не повернеться з неї ніколи... я постійно про це думаю. І знаю, що так думають тільки ті, хто там був. Решті байдуже».

Четверта вправа має яскраво виражений творчо-інтерпретаційний характер і спрямована на те, щоб показати учням, як словосполучення можуть функціонувати не лише як граматичні структури, а як образні й символічні одиниці художнього мислення. Це завдання пропонує перейти від суто лінгвістичного аналізу до візуалізації смислів, що розкриваються через метафоричність і емоційну насиченість мовних конструкцій у романі Марії Матіос.

Мета цієї вправи полягає в тому, щоб навчити учнів інтерпретувати словосполучення як самостійні художні мікрообрази, сприймати їх у категоріях кольору, руху, форми, символу. Через візуалізацію та творче переосмислення школярі усвідомлюють, як за допомогою лексичних поєднань авторка створює атмосферу емоційної напруги.

Завдання:

1. Оберіть 3–5 словосполучень із роману «Мамі» (наприклад: «розірвані альвеоли», «гостре повітря», «блискавка інфаркту» «безтямне завивання»).
2. Намалуйте або уявіть, як би виглядали ці словосполучення, якби вони були картинами, сценами чи символами.
 - *гостре повітря* – як леза, що розрізають тишу;
 - *безтямне завивання* – як спіральний вихор звуку.
 - *Блискавка інфаркту* – нічне небо, в яке вдаряє одна-єдина блискавка, що проходить крізь силует серця.
3. Створіть короткий опис кожного образу (2–3 речення):
 - Що він передає?
 - Який емоційний стан або подію символізує?
 - Як це пов'язано з героїнею або загальною атмосферою роману?

Додатково (за бажанням):

- Обговоріть у групі, як різні учні уявили одне й те саме словосполучення – це покаже багатозначність художнього тексту.

П'ята вправа є завершальним елементом запропонованої системи й має назву «Пишу як Матіос». Вона спрямована на те, щоб учні не лише аналізували словосполучення, а й спробували відтворити емоційну та стильову манеру авторки у власному тексті. На цьому етапі важливо перейти від сприйняття готових художніх образів до їхнього свідомого моделювання, адже саме творче письмове завдання дає змогу найповніше перевірити глибину засвоєння стилістичних особливостей роману. Вправа спонукає до пошуку власного

голосу, але в межах заданої стилістики, що вимагає уважності до ритму фрази, вибору лексики та образної насиченості висловлювання.

Завдання:

1. Оберіть 5 словосполучень із роману або попередніх вправ.
2. Напишіть мініатюру (7-10 речень) – художній уривок, монолог, спогад або емоційний опис, у якому ці словосполучення будуть інтегровані природно, як у стилі Матіос:

- текст має бути образний, емоційно насичений;
- бажано передати внутрішній стан персонажа, атмосферу втрати, тривоги, пам'яті.

Після написання – проаналізуйте:

- Яку роль відіграли словосполучення у створенні настрою?
- Чи вдалося передати стиль Матіос? Що допомогло – ритм, лексика, образи?

Таким чином, запропонована система вправ і завдань забезпечує поступове та послідовне формування навичок аналізу словосполучень у художньому тексті. Від репродуктивного виділення словосполучень у природному контексті до творчого моделювання власних художніх уривків учні отримують можливість не лише усвідомлювати синтаксичні та семантичні особливості мовних одиниць, а й розвивати стилістичне чуття, уяву та здатність інтерпретувати художні образи. Такий комплексний підхід інтегрує мовознавчі та літературознавчі аспекти, формує уміння співвідносити граматичну форму словосполучення з його емоційною та образною функцією і сприяє глибшому сприйняттю художнього світу роману Марії Матіос «Мамі».

ВИСНОВКИ

Історія дослідження словосполучення як синтаксичної одиниці відображає поступову еволюцію лінгвістичної думки – від елементарних граматичних описів до розгорнутих структурно-семантичних підходів. Початкові спроби осмислити зв'язок між словами сягають античної доби, коли Аполлоній Дискол та Варрон заклали підвалини аналізу синтаксичних зв'язків. Подальший розвиток теорії пов'язаний із працями Ф. де Соссюра, який увів поняття синтагми, та представників Празької і Женевської лінгвістичних шкіл, що визначили основні типи зв'язків між словами. В українському мовознавстві поняття словосполучення пройшло складний шлях – від ототожнення з реченням до чіткого розмежування цих елементів.

Сучасна наука розглядає словосполучення як непередикативну синтаксичну одиницю, утворену двома чи більше повнозначними словами, між якими встановлюється підрядний чи сурядний зв'язок. Основними диференційними ознаками словосполучення є двокомпонентність, наявність підрядного або сурядного зв'язку, здатність виражати смислові відношення, граматичне підпорядкування головному слову та відсутність передикативності. Завдяки цим властивостям словосполучення посідає проміжне місце між словом і реченням, поєднуючи властивості обох та забезпечуючи точність і виразність мовлення.

У лінгвістиці виокремлюють різні підходи до класифікації – за будовою, за морфологічною природою головного слова, за типом синтаксичного зв'язку та за змістовими відношеннями між компонентами. Така багаторівнева система показує складність словосполучення як мовного явища. Кожен критерій відображає певний аспект його функціонування – граматичний, семантичний або структурний, що уможливорює глибше розуміння закономірностей синтаксичної організації мови. Застосування різних класифікацій у комплексі забезпечує об'єктивність аналізу словосполучень.

Теоретичні засади, розглянуті у першому розділі, створили підґрунтя для практичного аналізу словосполучень у художньому тексті, зокрема в романі

Марії Матіос «Мамі». Саме цей твір, позначений глибоким психологізмом і драматизмом, став об'єктом системного дослідження синтаксичних структур. У межах роботи було виокремлено та проаналізовано 265 словосполучень, що репрезентують різні типи граматичних і семантичних зв'язків, відображаючи індивідуальний стиль авторки та її вміння передавати складні емоційні стани.

Аналіз словосполучень за морфологічною природою опорного слова у романі показав їхню системність і важливість для побудови художнього світу. Переважають субстантивні словосполучення, що формують концептуально-образну основу тексту. Наприклад: *«безмежна скорбота»*, *«продірявлене серце»*, *«безсонні марення»*, *«розірвані альвеоли»*, *«звуглена душа»* демонструють психологічні стани матерів, їхні страхи та біль, створюючи трагічну атмосферу. Вербальні словосполучення становлять динамічний пласт синтаксичних одиниць. Вони передають активні дії і напругу, демонструючи боротьбу героїнь з зовнішніми обставинами та внутрішнім болем: *«звільнити від муки»*, *«повідомити про смерть»*, *«вирізати серце»*, *«виплакати очі»*, *«закопати живцем»*. Ад'єктивні словосполучення (*«солений від сліз»*, *«почорнілу від ридань»*, *«убитої блискавкою»*) деталізують фізичні прояви страждань і внутрішні переживання й акцентують крайні стани – виснаження, біль, відчай.

Менш частотними є нумеральні (*«три дні»*, *«два життя»*, *«багато часу»*) та прономінативні (*«стільки люті»*, *«жодного слова»*, *«дещо нервово»*) конструкції, що слугують для точкового виділення часу, кількості або інтенсивності внутрішніх мук. Адвербіальні (*«нестерпно до млости»*, *«разом із кров'ю»*, *«углиб лісу»*, *«щосили кулаком»*) уточнюють спосіб і ступінь дії, формують ритм і просторові координати, поглиблюючи психологічну виразність.

Дослідження будови словосполучень у тексті демонструє, що прості, складні та комбіновані конструкції органічно взаємодіють, формуючи багат шарову тканину тексту. Прості (*«розрив серця»*, *«зморщені руки»*, *«жасне виття»*, *«осиротілій мамі»*) концентрують біль і тривогу героїнь у лаконічних

образах, роблячи їх особливо відчутними для читача. Складні словосполучення, такі як *«жахкий гортанний крик»*, *«виплакала очі до дна»*, *«топить горе в сльозах»*, *«загнати її в могилу»* через уточнення, метафоричні деталі та поєднання кількох концептів передають послідовність психологічних процесів, демонструючи внутрішню динаміку та глибину емоційних станів. Комбіновані конструкції (*«задубіле тіло її дитини»*, *«потоками нестримуваних сліз»*, *«зламане деревце у бурю»*, *«серце стривоженого лісу»*) інтегрують особисту трагедію з ширшим символічним контекстом. Їхня складна структура дозволяє авторці об'єднати тілесний, емоційний і моральний виміри, перетворюючи індивідуальний біль на універсальний художній образ.

Зазначимо, що проаналізовані словосполучення за типом синтаксичного зв'язку функціонують не лише як граматична модель, а й як потужний стилістичний інструмент для образного моделювання. У романі значна кількість словосполучень із підрядним зв'язком узгодження, що забезпечує морфологічну точність і експресивність описів (наприклад, *«останні хвилини»*, *«дикі завивання»*, *«бездиханним покотом»*, *«безтямний погляд»*). Водночас виокремлюємо такі приклади керування – *«знесилена до краю»*, *«залишки голосу»*, *«спіткнутися очима»*, *«набратися сили»* – які демонструють глибоке відчуття авторкою граматичних і лексичних можливостей української мови. Конструкції з приляганням за допомогою незмінюваних частин мови деталізують дію, додають мовленню природності, варіативності в темпі й ритмі (*«смертельно вжалити»*, *«гостро різати»*, *«страждає мовчки»*, *«біжить стрімголов»*).

Класифікація словосполучень за змістовими відношеннями у романі *«Мамі»* розкриває структурно-граматичну й глибоку художньо-сміслову організацію тексту. Конструкції з атрибутивними відношеннями конкретизують внутрішні відчуття через ознаку: *«підкошені ноги»*, *«покусаними губами»*, *«устекла вовчиця»*, *«повдовіла мама»*. Субстанціальні словосполучення (*«захлинаючись слізьми»*, *«придушить душу»*, *«звільнитися від життя»*) моделюють динаміку дії, виводячи почуття на рівень тілесного переживання;

натомість адвербіальні структури задають просторово-подієву рамку, у якій розгортається драма тексту («*млість у серці*», «*слабість в ногах*», «*гамселила з відчаю*», «*звільнитися з пекла*»).

Це відкриває широкі можливості для методичного осмислення матеріалу в шкільному курсі української мови й літератури. Формування знань про словосполучення у школярів є складним, поетапним процесом, що поєднує теоретичну та практичну складові навчання. Аналіз програмного матеріалу засвідчує послідовне поглиблення синтаксичних понять – від елементарного розрізнення словосполучення і речення до усвідомлення функціональної ролі синтаксичних конструкцій у тексті. Запропонована система вправ, побудована на матеріалі роману Марії Матіос «Мамі», реалізує принципи текстоцентричного й комунікативно-когнітивного підходів, сприяє розвитку вмінь аналізувати, інтерпретувати та творчо відтворювати словосполучення.

Таким чином, кваліфікаційна робота узагальнює основні теоретичні положення сучасної синтаксичної науки та демонструє їхнє практичне застосування в аналізі художнього тексту. Проведене дослідження підтверджує, що словосполучення є не лише формально синтаксичною конструкцією, а й вагомим стилістичним інструментом, здатним передавати найтонші грані емоційного й психологічного досвіду. Роман Марії Матіос «Мамі» став переконливим прикладом того, як система словосполучень вибудовує смислову, образну й експресивну структуру твору, формуючи багатовимірний художній світ, у якому кожна синтаксична деталь має свою вагу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арібжанова І. М. Граматичний статус словосполучення. *Українське мовознавство*. 2009. Вип. 39. С. 53–62.
2. Артеменко Л. І., Бакум З. П. Підходи до вивчення синтаксичних одиниць української мови в основній школі. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2022. № 32. С. 191–203.
3. Бабій І. М., Свистун Н. О. Словосполучення як синтаксична одиниця у сучасній граматичній теорії. *Грааль науки*. 2021. Вип. 2–3. С. 370–374.
4. Балко М. В. До питання про основні ознаки словосполучення. *Лінгвістичні студії*. 2011. № 22. С. 145–150.
5. Балко М. В. Словосполучення сучасної української мови на тлі граматики конструкцій. *Science and Education a New Dimension : Philology I*. 2013. С. 25–28.
6. Бевзенко С. П., Литвин Л. П., Семеренко Г. В. Сучасна українська мова. Синтаксис: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2005. 270 с.
7. Буряк О. Ф. Образ матері в романі Марії Матіос «Мамі». *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 31. С. 195–199.
8. Вегеш А. І. Антропонімний простір драматичної книги «Мама» Марії Матіос. *Записки з українського мовознавства*. 2024. №31. С. 106–117.
9. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: підручник. Київ: Либідь, 1993. 365 с.
10. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови: монографія. Київ: Наукова думка, 1992. 224 с.
11. Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Бойко М. І. Синтаксис сучасної української мови: навчальний посібник. Київ: Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2023. 177 с.

12. Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Вища школа. Головне вид-во, 1989. 334 с.
13. Гнатюк Л. П., Бас-Кононенко О. В. Українська мова. Особливості практичного застосування: навч. посіб. Київ: Знання-Прес, 2006. 259 с.
14. Гримашевич Г. І. Діалектизми в романі Марії Матіос «Мами». *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2024. Вип. 102. С. 82–92.
15. Гуйванюк Н. В., Кардашук О. В., Кульбабська О. В. Синтаксис сучасної української мови: Схеми і таблиці. Чернівці: Рута, 2000. 131 с.
16. Дика Н. М. Робота з учнями старшої школи над лінгвістичними поняттями під час вивчення словосполучення. *Українська мова і література в школах України*. 2015. № 11. С. 31–35.
17. Дідук Г. І. Інноваційні підходи до вивчення словосполучення в основній школі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: педагогіка*. 2006. №4. С. 112–119.
18. Дідук-Ступ'як Г. І. Мовно-мовленнева підготовка учнів основної школи в ході застосування технології «інтерація різнотипових підходів до вивчення української мови». *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2011. №1 (59). С. 88–95.
19. Дуденко О. В. Синтаксис української мови : навчальний посібник. Умань: ВПЦ «Візаві», 2015. 208 с.
20. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
21. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь, 2001. 224 с.
22. Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009. 137 с.
23. Загнітко А. П., Миронова Г. М. Синтаксис української мови. Теоретико-прикладний аспект. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 223 с.

24. Книга материнського голосіння: новий роман Марії Матіос «Мами». URL : <https://chytomo.com/knyha-materynsko-holosinnia-novyj-roman-marii-matios-mamy/> (дата звернення: 13.08.2025).
25. Ковальчук М. П. Синтаксис сучасної української мови: Навчально-методичні матеріали до практичних занять, самостійної роботи для студентів філологічних та педагогічних спеціальностей. 2-ге вид., доп. і перероб. Івано-Франківськ: НАІР, 2015. 108 с.
26. Комлик Н. Ю. Сурядні словосполучення в поліаспектному представленні. *The world of science and innovation*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. Лондон, 2021. С. 590–598.
27. Кудрицький Й. Я. Синтаксис української мови. Київ: Радянська школа, 1949. 156 с.
28. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови: Синтаксис: підручник для фак-тів мови і літератури пед. інститутів. 2-ге вид. Київ: Рад. школа, 1961. Ч. II. 284 с.
29. Матіос М. Мамі. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. 288 с.
30. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ: Літера ЛТД, 2011. 364 с.
31. Ніколашина Т. І., Павлова І. Г. Особливості вивчення словосполучення у школі: новий погляд на проблему. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки, 2023. № 206. С. 88–93.
32. Новосьолова В. І. Формування мотивації учіння (на матеріалі навчання словосполучення й синтаксису простого речення у 8-му класі). *Українська мова і література в школі*. 2016. № 3. С. 7–11.
33. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко Л. Ю. Сучасна українська мова: Підручник. Київ: Либідь, 1997. 400 с.
34. Радько Г. І. Психологізм образу Сидонії у повісті «Мама Сидонія» із книги Марії Матіос «Мами». *Теорія та практика аналізу художнього*

- тексту: сучасні вектори досліджень: зб. наук. статей. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2024. Вип. 2. С. 160–166.
35. Сидоренко В. В. Лінгводидактичні засади навчання синтаксису й пунктуації української мови учнів 8-9 класів в умовах оновленої освітньої парадигми. *Українська мова і література в школі: наук.-методичний журнал*. Київ, 2015. № 1. С. 7–19.
 36. Синявський О. Н. Норми української літературної мови. Львів: Укр. видавництво, 1941. 363 с.
 37. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання: навч. посіб. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.
 38. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. Київ: Основи, 1998. 324 с.
 39. Стаховська Н. Ф. Конспект лекцій з дисципліни «Практичний курс української мови (Синтаксис)» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня очної та заочної форм навчання. Кам'янське: ДДТУ, 2020. 88 с.
 40. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1972. 515 с.
 41. Тімова Ю. О. Методика формування синтаксичної компетентності на основі програмових текстів. *Сучасні тенденції в українській і світовій гуманітаристиці*. Харків, 2024. С. 116–118.
 42. Удовиченко Г. М. Словосполучення в сучасній українській літературній мові. Київ: Наукова думка, 1968. 228 с.
 43. Українська мова: Енциклопедія / за ред. І. В. Муромцева. Київ: Майстер-клас, 2011. 400 с.
 44. Українська мова 10-11 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки № 1407 від 23 жовтня 2017 року). URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58800/> (дата звернення: 03.10.2025).
 45. Українська мова. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки

- України від 07.06.2017 № 804). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-5-9-klas> (дата звернення: 30.09.2025).
- 46.Чернобров Ю. А. Особливості формування термінології словосполучення в українському мовознавстві. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2014. № 791. С. 175–180.
- 47.Шерех Ю. В Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен: Молоде життя, 1951. 406 с.
- 48.Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408 с.
- 49.Ющук І. П. Поняття про словосполучення. *Дивослово*. 2009. № 10. С. 26–30.
- 50.Ющук І. П. Українська мова. Київ: Либідь, 2003. 640 с.
- 51.Янко Н. О., Мірошник І. В. Синтаксис української мови: Словосполучення: навч.-метод. посібник для студентів негуманітарних факультетів педагогічних закладів вищої освіти. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2024. 60 с.
- 52.Maftyn N. V., Cheripko S. I. Artistic Means of Representing Loss Experience: M. Matios' «Moms» in Trauma Studies Context. *Alfred Nobel University Journal of Philology*, vol. 2. 2024. pp. 126–140.
- 53.Shevelov G. Y. The Syntax of Modern Literary Ukrainian: The Simple Sentence. The Hague: Mouton, 1963. 319 pp.
- 54.Virych O. V., Virych N. V. Man in the artistic world of M. Matios. *Identity*. № 2, 2020. pp. 171–175.

АНОТАЦІЯ

Вийванко Ю. О. Словосполучення в синтаксичній структурі художнього тексту Марії Матіос та їх вивчення у закладах загальної середньої освіти: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» зі спеціальності 014 Середня освіта. Тернопіль: ТНПУ, 2025. 72 с.

У кваліфікаційній роботі досліджено особливості словосполучень як синтаксичних одиниць в художньому тексті на прикладі роману Марії Матіос «Мамі». Розглянуто історію вивчення словосполучень у лінгвістичній науці, окреслено їхні головні ознаки та класифікаційні принципи. Показано роль словосполучень у створенні стилістичної виразності тексту, передачі образності та емоційного забарвлення, а також у композиційній організації роману. Крім того, розроблено методичні рекомендації щодо вивчення словосполучень у шкільному курсі української мови та запропоновано систему практичних завдань.

Ключові слова: словосполучення, синтаксична структура, типи словосполучень, Марія Матіос, художній текст, методика вивчення словосполучення.

ABSTRACT

Vyivanko Y. O. Word Combinations in the Syntactic Structure of Maria Matios' Artistic Text and Their Study in General Secondary Education Institutions: qualification work for obtaining an educational degree "Master" in the specialty 014 Secondary Education. Ternopil: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2025. 72 p.

The qualification paper investigates the peculiarities of word combinations as syntactic units in a literary text, using Mariia Matios's novel «Mamy» as an example. The history of studying word combinations in linguistic science is examined, and their main features and classification principles are outlined. The role of word combinations in creating stylistic expressiveness, imagery, and emotional coloring, as

well as in the compositional organization of the novel, is revealed. In addition, methodological recommendations for studying word combinations in the school course of the Ukrainian language are developed, and a system of practical exercises is proposed.

Keywords: word combination, syntactic structure, types of word combinations, Mariia Matios, literary text, methodology of teaching word combinations.